

The Diak logo is rendered in a bold, pink, sans-serif font. The letter 'i' in 'Diak' has a small white crossbar, and the letter 'k' has a small white crossbar. The background of the page features large, overlapping, semi-transparent pink shapes that create a modern, abstract design.

Eveliina Heikkinen

Erica Karlsson

Katariina Kompuinen

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosiaali- ja kirkonalan

ammattikorkeakoulututkinto

Sosionomi (AMK), kirkon nuorisotyö

Sosionomi (AMK), varhaiskasvatus

Opinnäytetyö, 2024

PEDAGOGINEN MENETELMÄPAKETTI PU- HEEKSI OTTAMISEN KORTEILLE JA ALLE KOULUIKÄISTEN LASTEN KEHOTUNNEKAS- VATUS

TIIVISTELMÄ

Eveliina Heikkinen, Erica Karlsson & Katariina Kompuinen

39 sivua, 4 liitettä

Alle kouluikäisten lasten kehotunnekasvatus ja puheeksi ottamisen kortit

Kevät 2024

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Sosionomi (AMK), kirkon nuorisotyö

Sosionomi (AMK), varhaiskasvatus

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tuottaa Väestöliitolle käyttövalmiita menetelmiä puheeksi ottamisen korteille varhaiskasvattajien, terveydenhoitajien, leikkipuistojen työntekijöiden sekä lastensuojelun käyttöön. Tavoitteena oli luoda helposti käytettäviä pedagogisia menetelmiä, joiden avulla tietoutta kehotunnekasvatuksesta voidaan lisätä ja se voidaan tehdä tutuksi ja mukavaksi asiaksi lapselle.

Kehittämistyön prosessi alkoi suunnittelulla Väestöliiton kanssa. Ensimmäisenä selvitettiin, millaisille menetelmille varhaiskasvatuksen kentällä on tarvetta. Tämän jälkeen perehdyttiin kehotunnekasvatuksesta aiemmin tehtyihin tutkimuksiin, asiakirjoihin ja lakeihin, jotka määrittelevät kehotunnekasvatusta. Lisäksi tutustuttiin varhaiskasvatuslakiin ja varhaiskasvatussuunnitelmaan. Kehitystyön lopussa kehitettyjä menetelmiä testattiin päiväkodin lapsiryhmässä ja muokattiin varhaiskasvattajien ja lasten antaman palautteen perusteella.

Opinnäytetyöprosessissa tuotettiin neljä puheeksi otton menetelmää. Ensimmäinen menetelmä tutustuttaa käyttäjää kortteihin, toinen kokoaa jo olemassa olevaa materiaalia kehotunnekasvatuksen tueksi, kolmas opettaa aiheesta pelin avulla ja neljäs sisältää oppaan ajankohtaisten kehotunnekasvatuksen aiheiden läpikäyntiin lasten kanssa sadun kautta. Päiväkodin työyhteisöstä kerätyn palautteen mukaan menetelmät ovat päässeet käyttöön arjessa. Menetelmiä on muokattu sen mukaan, kuinka lapset ottivat ne vastaan ja mitkä asiat kiinnostivat heitä. Menetelmistä pyrittiin luomaan sellaisia, että ne ovat helposti muokattavissa kunkin työyhteisön sekä lapsiryhmän tarpeisiin.

Asiasanat: kehotunnekasvatus, puheeksiotto, seksuaalikasvatus, varhaiskasvatus

ABSTRACT

Eveliina Heikkinen, Erica Karlsson and Katariina Kompuinen
Body-Emotion Education and Conversation Cards for Children Under School Age.
39 pages, 4 attachments
Spring 2024
Diaconia University of Applied Sciences
Bachelor's Degree Program in Social Services
Bachelor of Social Services

The aim of this thesis was to create pedagogical methods for the conversation cards by the Family Federation of Finland (Väestöliitto), tailored to be utilized by early childhood educators, playground staff, healthcare professionals, and child protective services. The goal was to create adjustable pedagogical methods that provide the body-emotion education for children and increase the awareness of early childhood sexuality education and enable a new approach for children.

The development-oriented thesis was implemented in the working life co-operation with Family Federation of Finland. According to the needs of the ECEC field, a literature review was conducted. The thesis reviewed i.a. previous studies, and documents and laws such as the Child's Early Childhood Education and Care Plan and the Act Of Early Childhood Education And Care.

Four methods of raising the issue of sexuality were created based on the results of the literature review. The first of the methods is for introduction of the conversation cards, the second one gathers already existing material, for example, songs, rhymes and visual aids, regarding early childhood sexuality education, third method teaches about the topic with a memory game and the fourth includes a guide on how to discuss current body-emotion education with children through a storytime tale. According to feedback collected from the work community of the day care, the methods have been implemented in daily activities and adjusted based on how children have responded to them. The methods can be easily adapted to the needs of each work community and day care groups.

Keywords: Body Emotion Education, Early Childhood Education, Early Childhood Sexuality Education, Speaking of Sexuality

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
2 ALLE KOULUIKÄISTEN LASTEN KEHOTUNNEKASVATUS	5
2.1 Mitä on kehotunnekasvatus?	5
2.2 Lapsen seksuaalisuus ja seksuaalisen kehityksen vaiheet	6
2.3 Seksuaalisuuden portaat	7
2.4 Väestöliiton kehotunnekasvatuksen puheeksi ottamisen kortit	8
2.5 Seksuaalisuuden puheeksi ottaminen	9
3 KEHOTUNNEKASVATUS VARHAISKASVATUKSESSA.....	10
3.1 Varhaiskasvatuksen kehotunnekasvatusta ohjaavat asiakirjat.....	10
3.2 Varhaiskasvatuksen ammattilaisten kehotunnekasvatuksen osaamisen merkitys	12
3.3 Kehotunnekasvatus päiväkodin arjessa	13
3.4 Varhaiskasvatuksen pedagogisen materiaalin kehittämisen lähtökohtia	14
4 VARHAISEN KEHOTUNNEKASVATUKSEN MERKITYS NUORISOTYÖSSÄ	16
4.1 Varhaiskasvatuksen työntekijöiden koulutuksen tärkeys.....	16
4.2 Seksuaalikasvatuksen vaikutus nuoruuteen.....	16
5 OPINNÄYTETÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET	17
6 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT JA YHTEISTYÖKUMPPANI	18
7 KEHITTÄMISHANKKEEN PROSESSIN KUVAUS	19
7.1 Pedagogisen materiaalin kehittäminen.....	19
7.2 Materiaalin pilotoiminen lapsiryhmässä.....	20
7.3 Palaute ja itsearviointi, sekä niiden perusteella tehdyt muokkaukset materiaaliin	22
8 PEDAGOGISEN MATERIAALIN ESITTELY	23

9 OPINNÄYTETYÖN EETTISYYTEEN JA LUOTETTAVUUTEEN LIITTYVÄT KYSYMYKSET	24
10 POHDINTA	25
10.1 Kirkon kasvatus	25
10.2 Sukupuolen moninaisuus kirkossa	27
10.3 Kehotunnekasvatuksen merkitys kirkon nuorisotyössä	28
10.4 Opinnäytetyö prosessina	29
LÄHTEET	30
LIITE 1. Tutustuminen puheeksi ottamisen kortteihin	35
LIITE 2. Puheeksi ottamisen kortteihin tutustuminen jo olemassa olevien materiaalien avulla.....	47
LIITE 3. Kehotunnekasvatus muistipeli	57
LIITE 4. Sadut ja näytelmät puheeksi ottamisen korttien avulla.....	64

1 JOHDANTO

Opinnäytetyömme on kehittämispainotteinen ja tarkoituksena oli luoda menetelmiä Väestöliiton kehotunnekasvatuksen puheeksi ottamisen korteilla käytettäväksi. Opinnäytetyölle on tarve, sillä puheeksi ottamisen korttien käytössä on ohjeiden puuttuessa ollut haasteita. Kehotunnekasvatus on ajankohtainen aihe varhaiskasvatuksessa, ja opinnäytetyöt aiheesta ovat lisääntyneet. Theseuksessa kehotunnekasvatus-sanalla löytyy 2010-luvulta 41 opinnäytetyötä ja 2020-luvulta 149 työtä. Kiinnostus aihetta kohtaan on siis kasvanut huomattavasti.

Pyrimme opinnäytetyössämme esittelemään menetelmiä sekä tarkastelemaan niitä kriittisesti, jotta niiden toimivuus tulisi parhaiten esiin. Lähdimme lähestymään aihettamme teorian, mutta myös käytännön kautta. Opinnäytetyössämme pyritään avaamaan kaikki käsitteet ja termit, jotta puheeksi ottamisen korttien käyttömenetelmät ovat ymmärrettävissä ja niitä on helppo käytännössä toteuttaa. Puheeksi ottamisen kortteja käytimme päiväkotikäisille lapsille muun muassa yhteisten leikkien ja muun päiväkodin toiminnan yhteydessä. Tällä tavoin lähdimme tarkastelemaan käytännössä, miten lapset ottavat korteissa käsitellyt aiheet vastaan sekä kuinka kortteja tulee toimintahetkissä käyttää, jotta lasten ikätaso ja keskittymiskyky otetaan huomioon.

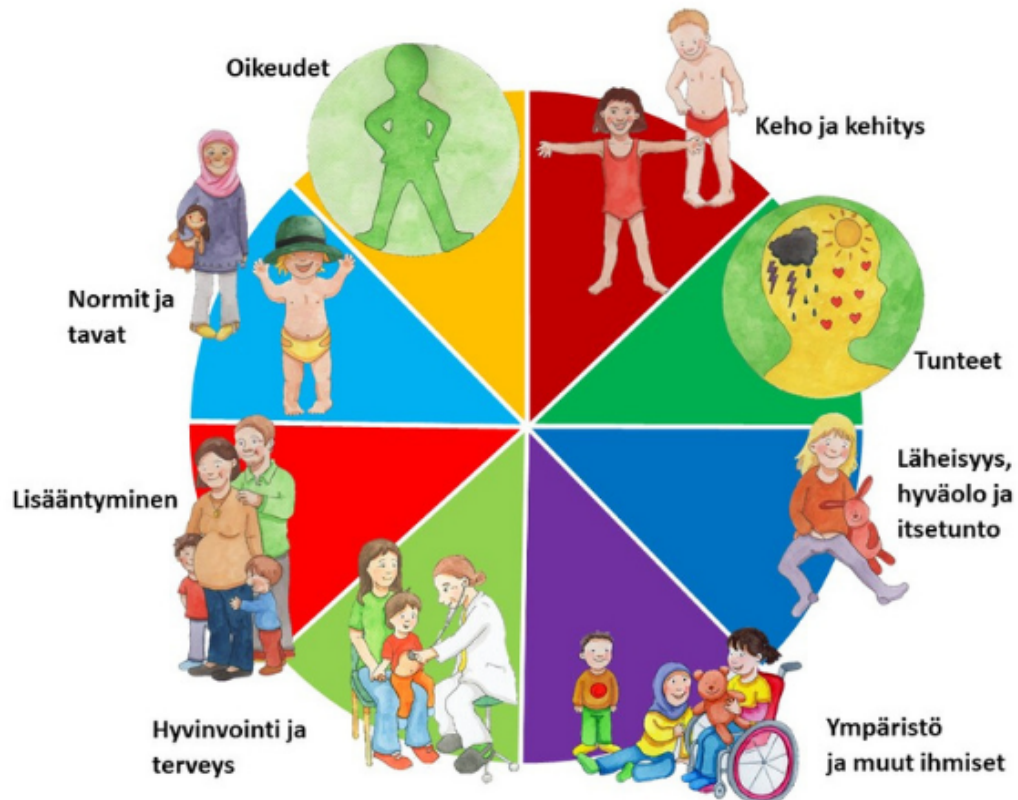
2 ALLE KOULUIKÄISTEN LASTEN KEHOTUNNEKASVATUS

2.1 Mitä on kehotunnekasvatus?

Seksuaalikasvatuksen tavoitteena on seksuaaliterveyden edistäminen ja hyvinvoinnin lisääminen. Seksuaalikasvatuksen avulla voi oppia itsemääräämisoikeudesta ja saada kokemuksen siitä, että oma seksuaalisuus on arvokas asia. (Väestöliitto, i.a.-c.) Lapsen seksuaalisuus on vasta alkutaipaleella olevaa ja täysin erilaista kuin aikuisen seksuaalisuus. Lasten seksuaalikasvatuksen edistämiseksi on kehitetty sanastoa, joka kuvaa seksuaalikasvatusta lapsille sopivimmilla sanoilla. Lasten seksuaalikasvatuksesta puhuttaessa käytetään yleensä termiä kehotunnekasvatus.

Kehotunnekasvatus on neutraalimpi ja asiasisältöä kuvaavampi termi. Kehotunnekasvatus-termin tarkoituksena on vaikuttaa aikuisten asenteisiin lasten seksuaalikasvatuksesta, jotta aikuisen olisi helpompaa toteuttaa kehotunnekasvatusta ja näin jo alle kouluikäiset lapset saisivat ikätasolleen sopivaa, tärkeää tietoa. Kehotunnekasvatus on myös terminä oikeampi, sillä lapset tarvitsevat lähinnä tietoa kehostaan ja taitoja kunnioittaa omaa koskemattomuuttaan. Näiden taitojen lisäksi lapset tarvitsevat myös tunnetaitoja, jotta he tietävät miten osoittaa tykkäämisen tunteita ja kuinka ilmaista mielipahaa, kehotunnekasvatus käsitteenä sisältää myös tunnetaidot.

Kehotunnekasvatuksen pääasiallisena tavoitteena onkin vahvistaa tunteiden tunnistamista, minäkuvaa, myönteistä kokemusta kehosta ja arvostusta omaa kehoa kohtaan, sekä myönteistä kokemusta läheisyydestä ja taitoja kunnioittaa toisen kehotunnetta. (Cacciatore & Ingman-Friberg, 2016a, s. 82–86.) Kehotunnekasvatus on jaettu kahdeksaan aihealueeseen, joita ovat; keho ja kehitys, tunteet, läheisyys, hyvä olo ja itsetunto, ympäristö ja muut ihmiset, hyvinvointi ja terveys, lisääntyminen, normit ja tavat sekä oikeudet (Kuvio 1).

Kuvio 1. Kehotunnekasvatuksen kahdeksan aihetta (Väestöliitto, i.a.-a.)

2.2 Lapsen seksuaalisuus ja seksuaalisen kehityksen vaiheet

Seksuaalisuus on osa ihmisyyttä ja seksuaalikasvatus on osa kasvatusta ja kasvatusvastuu on aina aikuisella. Lapset kysyvät ja pohtivat asioita, joten oikeaa tietoa tulisi olla heille tarjolla silloin kun sitä tarvitaan ja se lasta kiinnostaa. Lapsen kysymykset ilmenevät yleensä arkisissa tilanteissa, ja joskus aikuisen hämmennys voi säikäyttää lapsen ja aikuisen kielteinen suhtautuminen voi aiheuttaa sen, ettei lapsi enää uskalla kysyä häntä askarruttavia seksuaalisuuteen liittyviä kysymyksiä. (Cacciatore, 2007a, s. 41–43.)

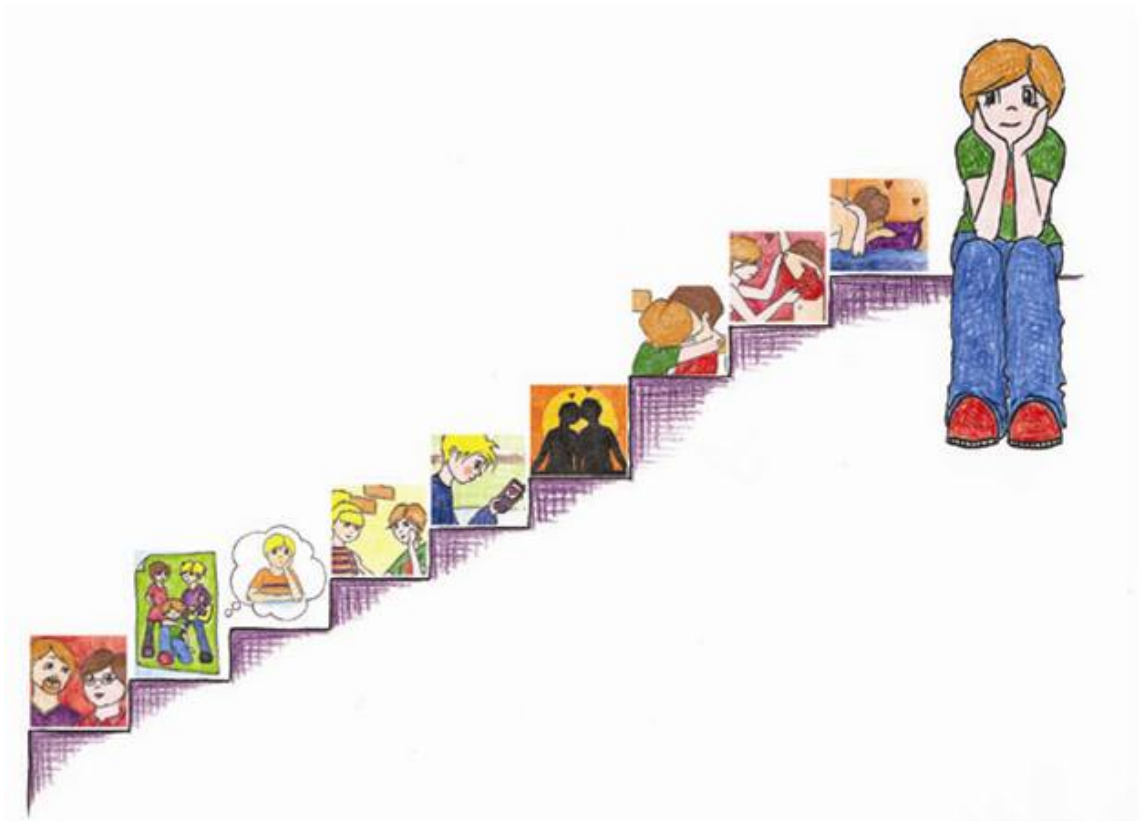
Eri seksuaalisuuteen liittyvät asiat alkavat kiinnostaa lapsia eri ikävaiheissa. Ikävuosina 0–2 lapset tutkivat maailmaa kosketellen kaikkea suulla ja käsillä ja kaksivuotiaana lapsi havainnoi sukupuolet ja sukupuolielimet ja alkaa pohtia niitä. Tässä ikävaiheessa lasta kiinnostaa myös pissa-kakka-asiat ja oman kehon paikat alkavat tulla tutuksi yksi kerrallaan. Vessa-asiat ja tyttöjen ja poikien erot

tulevat tutuksi 2–4-vuotiaana. Tässä ikävaiheessa on kyselyvaihe ja voimakas uteliaisuus, joka ilmenee esimerkiksi omien intiimialueiden koskettelulla ja tutkimisella. Myös alastomuus ja toisten keho alkaa kiinnostaa ja lapsi pohtii sitä mistä vauvat tulevat. Hassuttelu ja vitsailu seksuaalisuuteen liittyvistä asioista kuuluu myös oleellisesti ikävaiheeseen. Tämän vuoksi 2–4-vuotiaille on tässä vaiheessa tärkeää opettaa oman kehon itsemääräämisoikeutta ja oikeutta sanoa ei. Ikävuo-
sina 4–6 lapset leikkivät lääkäri- ja tutustumisleikkejä ja tutkivat toistensa kehoja mielellään. Seksuaalisuus saattaa näkyä myös puheiden lisäksi myös piirustuk-
sissa ja leikeissä. Tässä ikävaiheessa kiinnostaa vauvojen syntyminen ja aikuis-
ten petipuuhat ja omien sukuelinten koskettelu rauhoittaa. Lapselle on tässä
iässä tärkeää opettaa sopivuussääntöjä, arvokasvatusta, tunteiden hallintaa ja
nimeämistä, sekä turvakasvatusta. (Cacciatore, 2007b s. 125–126.)

2.3 Seksuaalisuuden portaat

Seksuaalisen kehityksen etenemistä voidaan myös kuvata seksuaalisuuden por-
taiden avulla. Seksuaalisuuden portaiden avulla lapsi rohkaistuu tavoittelemaan
omaa rakkaussuhdetta perheen ulkopuolelta. Korteniemi-Poikelan ja Cacciato-
ren teoksessa ”Portaita pitkin: Lapsen ja nuoren seksuaalisuuden kehittyminen”
seksuaalisuuden portaita on yhdeksän kappaletta, ja ne jakautuvat kolmelle eri
kerrokselle, jotka käydään yleensä läpi ensimmäisen 25 ikävuoden aikana. Sek-
suaalisuuden portaiden kolme kerroksen portaittainen tapahtumasarja koostuu
järjen (kognition), tunteen (emotion) ja biologian (fyysisen) kerroksista. Järjen
kerroksella lapsen suhtautuminen seksuaalisuuteen on lähinnä leikillistä uteliai-
suutta. Tunteen kerroksella ihastumiset ja rakastumiset auttavat lasta suhtautu-
maan vertaisiinsa ja itsenäistymään. Biologinen kerros kuvaa lähinnä ihmisen
muuttumista murrosiän kautta lapsesta aikuiseksi, mutta tämän onnistumiseksi
lapsi tarvitsee tukea ja tietoa hyväksyäkseen kehityksensä ja kehonsa.

Seksuaalisuuden yhdeksän porrasta ovat vanhempien ihailu, idoli ihastuttaa,
tuttu mutta salattu, tuttu ja kaverille kerrottu, tykkään sinusta, käsi kädessä, suu-
dellen, mikä tuntuu hyvältä sekä rakastella.

Kuvio 2. Seksuaalisuuden portaat (Hanhivaara, 2010).

Näistä portaista ensimmäinen kuuluu alle kouluikäisen lapsen seksuaalisen kehityksen vaiheisiin. Tällä portaalla noin 2–6-vuotias lapsi rakastuu ensimmäistä kertaa johonkin lähipiiriin aikuiseen. Tässä ikävaiheessa tytöt haluavat yleensä mennä isänsä kanssa naimisiin ja pojat äitinsä kanssa. Ensimmäisen portaan vaiheisiin kuuluu myös se, että lapsi kiinnostuu siitä mistä vauvat syntyvät ja siitä, miten tytöt ja pojat eroavat toisistaan. (Korteniemi-Poikela & Cacciatore, 2010, s. 15–22.) Muut seksuaalisuuden portaat koskevat lähinnä kouluikäisiä, nuoria ja nuoria aikuisia, joten emme käsittele niitä tarkemmin tässä opinnäytetyössä.

2.4 Väestöliiton kehotunnekasvatuksen puheeksi ottamisen kortit

Puheeksi ottamisen kortit on väestöliiton kehittämä työkalu kehotunnekasvatuksen puheeksi ottamiseen. Puheeksi ottamisen korttien lisäksi Väestöliitto on luonut oppaan puheeksi ottamisen korttien käyttöä varten. Oppaassa käydään läpi kehotunnekasvatuksen kahdeksan aihealuetta ja siinä kerrotaan muun muassa

lapsen seksuaalisuuden kehittymisestä ja puheeksi ottamisen tärkeydestä. Kehotunnekasvatuksen puheeksi ottaminen on aikuisen vastuulla ja se on tärkeää, koska sen avulla lapset saavat sanoja ja mallin, miten puhua asioista, sekä sen avulla lapset uskaltavat jatkossa kysyä ja kertoa asioista, joita he kokevat, kuulevat ja näkevät. Puheeksi ottamisen korttien oppaassa käydään lisäksi myös läpi tasavertaista kasvatuskumppanuutta. Yleisen infon lisäksi oppaassa on käyty jokainen puheeksi ottamisen kortti yksitellen läpi ja korttien yhteyteen on listattu erilaisia keskustelun aiheita ja kysymyksiä korttien aihealueista keskustelun helpottamiseksi. (Väestöliitto, i.a.-d.)

Puheeksi ottamisen kortit on tarkoitettu apuvälineeksi ammattilaisille esimerkiksi varhaiskasvattajille tai esiopettajille, sekä terveydenhoitajille tai leikkipuistoihin ja lastensuojeluun. Puheeksi ottamisen kortteja voi käyttää vanhempien, lasten ja ammattilaisten väliseen keskusteluun. Kortteja voi hyödyntää esimerkiksi kotona aikuisten kesken tai lasten kanssa tai päiväkodissa vasukeskusteluissa tai vanhempainvartissa, sekä pienryhmissä lasten kanssa. (Väestöliitto, i.a.-d.)

Puheeksi ottamisen kortteja on 21 kappaletta ja korttien aiheet ovat; lasten uteliaisuus, rajojen kunnioittaminen, miten ihastumista saa ilmaista, ystävyys, aikuinen lohduttajana, kehon tutkiminen, monenlaiset perheet, monenlaisuus, kehon eri osat, lapset ja media, monet tavat saada lapsi, perheeseen syntyy vauva, oikeus sanoa ei, sukupuoleen liittyvät säännöt, monet kulttuurit ja monenlaiset tavat, sopivuussäännöt, vessarauha, saako kakasta puhua, lupa kysyä ja tyttöjen sukuelinten silpominen sekä yksi tyhjä kortti johon voi itse valita haluamansa keskusteluaiheen (Väestöliitto, i.a.-d.).

2.5 Seksuaalisuuden puheeksi ottaminen

Suomi julkaisi 2007 ensimmäisenä Euroopan maana toimintaohjelman seksuaali- ja lisääntymisterveyden edistämisestä ja pyrki näin edistämään seksuaalista hyvinvointia yksilöiden, pariskuntien ja väestön tasolla. Seksuaalisuuden puheeksi ottamisen ajatellaan olevan sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisen

vastuulla, mutta keskustelu aloitetaan silti usein potilaan aloitteesta. Puheeksi ottaminen vaatii koulutusta ja vakiintuneita toimintamalleja. Näistä yleisin on psykologi Jack Annonin kehittämä Plissit-malli. Sen avulla voidaan hahmottaa seksuaalisuuden neljä eri puheeksiottamisen tasoa. Se myös havainnollistaa, että useimmille riittää jo ensimmäisen tason puheeksiotto, eli luvan antaminen keskustelulle. Toinen taso tarkoittaa rajatun tiedon tarjoamista keskustelussa nouseeseen haasteeseen. Kolmannella tasolla pyritään muutokseen asiakkaan tämänhetkissä tilassa erityisohjeiden avulla. Viimeinen taso tarkoittaa intensiivistä terapiaa ja pitkäjaksoista työskentelyä hyödyntäen eri terapiamenetelmiä. Toisella yleisesti käytetyllä mallilla, Better-mallilla työntekijä voi luoda keskustelulle raamit, joiden puitteissa edetä asiakastapaamisessa. Jokainen kirjain kertoo mallin yhdestä vaiheesta seuraavassa järjestyksessä: asian puheeksiotto, huolen ilmaisu, asiasta kertominen, oikea-aikaisuus, ohjaus ja kirjaaminen. (Sinisaari-Eskelinen ym., 2016, s. 286–289.) Puheeksioton kortteja voidaan hyödyntää, kun asia otetaan esille asiakkaan kanssa. Hän voi esimerkiksi valita kortteista itseään pohdituttavat teemat, jolloin kynnyksellä tuoda asioita esille on matalampi.

3 KEHOTUNNEKASVATUS VARHAISKASVATUKSESSA

3.1 Varhaiskasvatuksen kehotunnekasvatusta ohjaavat asiakirjat

Varhaiskasvatus on lapsen suunnitelmallisen ja tavoitteellisen kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostama kokonaisuus, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka (L 540/2018). Pedagogiikka tarkoittaa ammattilaisten johtamaa ja toteuttamaa tavoitteellista ja suunnitelmallista toimintaa, jonka tavoitteena on lasten oppiminen ja kehittyminen (Karila, 2017, s. 9–10). Pedagogiikka perustuu varhaiskasvatukselliseen tietoon ja se toteutuu käytännön toimintana arjessa, sekä lasten ja aikuisten välisessä vuorovaikutuksessa (Pakanen, 2017, s. 5). Varhaiskasvatustilain ja varhaiskasvatussuunnitelma ohjaavat varhaiskasvatuksen pedagogista toimintaa, johon kehotunnekasvatustakin lukeutuu. Varhaiskasvatustilain ja

varhaiskasvatussuunnitelman lisäksi kehotunnekasvatusta ohjaa myös esimerkiksi WHO:n seksuaalikasvatuksen standardit (Väestöliitto, i.a.-e; BZgA Federal Centre for Health Education, 2010).

Varhaiskasvatuslaissa yksi varhaiskasvatuksen tavoitteista on edistää jokaisen lapsen kehityksen ja iän mukaista kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä, terveyttä ja hyvinvointia (L 540/2018). Lapsen seksuaalisen kehityksen tukeminen eli kehotunnekasvatus sisältyy lapsen kokonaisvaltaisen kasvun, kehityksen, terveyden ja hyvinvoinnin tukemiseen. Myös varhaiskasvatussuunnitelman oppimisen alueissa on mainittu, että lasten ikätasoista uteliaisuutta seksuaalisuuteen ja kehoon tulee ohjata kunnioittavasti. Oppimisen alueissa tämä lukeutuu Kasvan, liikun ja kehityksen kokonaisuuteen. (Opetushallitus, 2023.) Lasten seksuaalikasvatus eli kehotunnekasvatus on ammattilaisten mielestä luonnollinen ja tärkeä osa päivähoitoa ja tämä tulee ilmi esimerkiksi Väestöliiton tekemässä Laseke-tutkimuksessa (Cacciatore & Ingman-Friberg, 2012b, s. 32–40; Cacciatore & Ingman-Friberg, 2012c, s. 41–52). Myös tässä opinnäytetyössä käytetyt Väestöliiton kehotunnekasvatusta koskevat ohjeet perustuvat tutkimuksiin, kansainvälisiin suosituksiin sekä Opetushallituksen ohjeisiin (Väestöliitto, i.a.-a.).

Sen lisäksi, että seksuaalikasvatus on mainittu varhaiskasvatuslaissa ja varhaiskasvatussuunnitelmassa, on myös maailman terveysjärjestön (WHO) Euroopan aluetoimisto ja WHO:n kanssa yhteistyötä tekevä Saksan liittovaltion terveyskasvatuskeskus BZgA (Die Bundeszentrale für gesundheitliche Aufklärung) määrittäneet seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa. Seksuaalikasvatuksen standardit kuvaavat, millaisia tilanteita ja haasteita lasten ja nuorten pitäisi kyetä ratkaisemaan ja hallitsemaan kussakin iässä sekä, mitä lasten ja nuorten tulisi ymmärtää seksuaalisuudesta kussakin ikävaiheessa ja millaisia arvoja ja asenteita heille täytyy kehittyä, jotta heidän seksuaalisuutensa voi kehittyä terveellä, tyydyttävällä ja positiivisella tavalla. Seksuaalikasvatuksen standardeissa on myös lähestytty seksuaalikasvatusta siitä näkökulmasta, että se alkaa heti lapsen syntymästä. Standardeissa korostetaan, että vanhempien olisi olennaista välittää lapsille näiden syntymästä lähtien läheisyyteen ja ihmiskehoon liittyviä signaaleja eli toisin sanoen aloittaa seksuaalikasvatus. Seksuaalikasvatuksen standardeissa on myös korostettu, että seksuaalikasvatuksen tulee olla ikään nähden

sopivaa ja etenkin kehitysvaiheeseen sopivaa. Esiin nostetaan myös se, että seksuaalikasvatuksessa on käsiteltävä samoja asioita uudelleen eri ikävaiheissa, koska esimerkiksi nuoren kanssa asiat tulee käsitellä perusteellisemmin kuin pienen lapsen kanssa. Lapsille tulisi joka tapauksessa aina vastata heidän seksuaalisuuttaan koskeviin kysymyksiin ikätasoisesti, eikä todeta, että lapsi on liian pieni tai nuori keskustelemaan asiasta. (BZgA Federal Centre for Health Education, 2010.)

3.2 Varhaiskasvatuksen ammattilaisten kehotunnekasvatuksen osaamisen merkitys

Lasten seksuaalikasvatus on ollut pitkään vaiettu aihe, minkä vuoksi edes varhaiskasvatuksen ammattilaiset eivät edelleenkään saa riittävää koulutusta oikeanlaisesta kehotunnekasvatuksesta. Kun ammattilainen ei ole tarpeeksi koulutettu vastaamaan lapsen kysymyksiin seksuaalisuuteen liittyen tai kohtaamaan lapsen seksuaalissävytteistä käyttäytymistä, on hänen reaktionsa usein omien asenteidensa, tunteidensa ja kokemustensa varassa. Ammattilaisen omat kokemukset eivät kuitenkaan välttämättä anna riittävää osaamista näiden asioiden kohtaamiseen, jolloin vaarana on se, että lapsi ei saa ikätasoa tietoa aikuiselta ja pahimmassa tapauksessa lapsi tuntee ajatuksistaan häpeää, mikä voi johtaa vääristyneiden ajatusmallien kehittymiseen. Lapsen kehityksen kannalta on erittäin tärkeää, että lapset saavat läheisiltä ja turvallisilta aikuisilta ikätasoa tietoa ja taitoja, jotta he voivat kasvaa itseään ja muita arvostaviksi sekä omaa ja toisen kehoa kunnioittaviksi. (Väestöliitto, 9.10.2019.)

Varhaiskasvatuksen ammattilaisten osaamista kehotunnekasvatuksesta on alettu pitää tärkeämpänä ja esimerkiksi sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia on esittänyt, että varhaiskasvatuksen henkilöstö saisi kehotunnekasvatuksesta koulutusta työaikana. Talentian mukaan tällä taattaisiin se, että kaikilla olisi maanlaajuisesti valmiudet tukea lapsia tässä kokonaisvaltaisessa ja tärkeässä kehityksen osa-alueessa. (Talentia, 18.6.2021.)

Varhaiskasvatuksen ammattilaisten tulisi kehotunnekasvatusta antaessaan kiinnittää huomiota siihen, että annettu tieto on faktatietoa, sekä tukea lasten asianmukaisten asenteiden ja taitojen kehittymistä. Kehotunnekasvatuksessa tulisi käyttää johdonmukaista ja neutraalia kieltä, mutta puhua asioista niiden oikeilla nimillä. Kehotunnekasvatus perustuu ihmisoikeuksiin ja erilaisuuden hyväksymiseen. Kasvattajien roolilla, tiedolla ja koulutuksella sekä puitteilla, joissa toimitaan, on suuri merkitys kehotunnekasvatuksen laadun kannalta. (BZgA Federal Centre for Health Education, 2010.) Vaikka kehotunnekasvatus on suhteellisen uusi termi, on kehotunnekasvatus Suomessa jo pitkällä. Suomessa 37 prosenttia lapsista saa kehotunnekasvatusta, ja se on aihealueena mukana varhaiskasvatuksen opetussuunnitelmassa. (Venesmäki, 14.9.2020.)

3.3 Kehotunnekasvatus päiväkodin arjessa

Kehotunnekasvatuksen aiheet näkyvät päiväkodin arjessa monella eri tavalla. Harvoin kuitenkin tulee ajatelleeksi, että monet arjen tilanteet, kuten esimerkiksi vessarauha, ovatkin kehotunnekasvatusta. Päiväkodin päivittäiseen arkeen kuuluvat potta- ja vessahetket, jotka ovat hyviä tilanteita harjoitella lasten kanssa vessarauhaa ja painottaa sitä, miksi vessassa käynti on rauhallinen ja yksityinen asia ja miksi toiselle kuuluu antaa vessarauha. Vessarauhaan liittyy myös esimerkiksi toisen kehon kunnioittaminen, mistä päästään myös siihen, ettei toiseen saa koskea ilman lupaa. Lapsille opetetaan päiväkodissa, että jokaisella on itsemääräämisoikeus omaa kehoaan kohtaan eli he saavat päättää kuka heihin saa koskea ja mihin heitä saa koskea. Lasten täytyy myös oppia kehonosien nimet, jotta he osaavat sanoittaa tilanteita ja näin esimerkiksi kertoa turvalliselle aikuiselle, jos joku on koskenut lasta sopimattomasti. (Kankkunen & Takala, 2016.) Kehotunnekasvatukseen kuuluu myös tunne- ja turvataitokasvatus, koska jo varhaiskasvatuskäisen lapsen oikeus on tietää omasta kehostaan, oikeuksistaan ja kaveritaidoistaan ikätasoisesti (Tasa-arvoinen varhaiskasvatus, i.a.-b).

Tunne- ja turvataitokasvatus päiväkodeissa on tärkeää, koska sillä pyritään ehkäisemään lapsiin kohdistuvaa kaltoinkohtelua ja väkivaltaa. Päiväkodin tunne- ja turvakasvatuksen tavoitteena on opettaa lapsille taitoja, joiden avulla he

osaavat suojella itseään tai turvautua aikuisten apuun kohdatessaan häirintää tai joutuessaan kiusaamisen tai väkivallan kohteeksi. Päiväkodin tunne- ja turvakasvatus edistää lapsen itseluottamusta, itsearvostusta ja itsetuntemusta. Lisäksi tunne- ja turvataitokasvatus kannustaa lapsia kääntymään turvallisen aikuisen puoleen kohdatessaan huolia tai pelkoja, ja se edistää lapsen tunne- ja vuorovaikutustaitoja sekä hyviä ihmissuhteita. (Lajunen ym., 2019, s. 11.)

Päiväkodin arkeen kuuluu erilaisten tunteiden tunnistaminen ja tunteiden käsitteilyn harjoittelu. Tunnetaidot ovat tärkeä osa kehotunnekasvatusta ja tavoitteena olisi, että lapsi osaisi tunnistaa, sanoittaa ja hyväksyä erilaiset tunteet. Tunteiden tunnistaminen helpottaa niiden ymmärtämistä ja säätelyä. Tunnetaidot liittyvät vahvasti esimerkiksi kaveritaitoihin ja kaveritaitojen opettelu on yksi varhaiskasvatuksen tavoitteista. On todettu, että lapset, jotka tunnistavat omia tunteitaan ja osaavat nimetä niitä, ovat vähemmän aggressiivisia ja heillä on paremmat sosiaaliset taidot. (Tasa-arvoinen varhaiskasvatus, i.a.-b.)

Kehotunnekasvatuksen tärkeä tavoite on myös opettaa lapsille esimerkiksi kulttuurin, sukupuolen ja perheiden moninaisuudesta. Varhaiskasvatuksessa sateenkaariteemat ovat vahvasti mukana arjessa. Lapsille on tärkeää opettaa esimerkiksi erilaisista perheistä, sillä päiväkodeissa on sateenkaariperheitä. Jokaisella päiväkodin lapsella on ainutlaatuinen sukupuoli-identiteetti ja oma tapansa ilmaista sitä, joten on tärkeää, että kehotunnekasvatuksen avulla lapsille opetetaan moninaisuudesta. (Seta, i.a.)

3.4 Varhaiskasvatuksen pedagogisen materiaalin kehittämisen lähtökohtia

Varhaiskasvatuksen pedagogisen materiaalin suunnittelussa tulee ottaa huomioon monia asioita. Varhaiskasvatuksen toimintaa ohjaavat erilaiset asiakirjat ja sopimukset, kuten varhaiskasvatuslaki ja varhaiskasvatussuunnitelma. Varhaiskasvatuslaissa esimerkiksi mainitaan, että lapsen mielipiteet ja toiveet tulisi ottaa huomioon varhaiskasvatusta suunniteltaessa, toteutettaessa ja arvioitaessa (L 540/2018). On tärkeää kysyä ja kuunnella lasten toiveita, kun suunnitellaan pedagogista toimintaa ja materiaalia. Toiminnan suunnittelussa tulee myös

huomioida jokaisen lapsen yksilöllinen kehitys ja se, että toiminnan tulisi tukea lapsen kasvua ja kehitystä. (Opetushallitus, 2023.) Varhaiskasvatussuunnitelmasta löytyvä varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan viitekehys (Kuvio 1.) kuvaa hyvin sitä, että pedagoginen toiminta ja sen toteuttaminen on kokonaisvaltaista ja sen tavoitteena on edistää laaja-alaista osaamista sekä lasten oppimista ja hyvinvointia. Tarkoituksena on, että päiväkodin henkilöstön ja lasten yhdessä ideoima ja henkilöstön suunnittelema toiminta täydentäisivät toisiaan. Pedagogisen toiminnan lähtökohtana ovat myös oppimisen alueet, jotka koostuvat viidestä seuraavasta yläluvusta; kielten rikas maailma, ilmaisun monet muodot, minä ja meidän yhteisömme, tutkin ja toimin ympäristössäni, sekä kasvan, liikun ja kehityn. Oppimisen alueiden lisäksi toiminnan suunnittelua ohjaavat laaja-alaisen osaamisen tavoitteet. (Opetushallitus, 2023.)

Kuvio 3. Varhaiskasvatuksen pedagogisen toiminnan viitekehys (Opetushallitus, 2023).

4 VARHAISEN KEHOTUNNEKASVATUKSEN MERKITYS NUORISOTYÖSSÄ

4.1 Varhaiskasvatuksen työntekijöiden koulutuksen tärkeys

Tasa-arvoinen varhaiskasvatus -hanke aloitettiin Naisasialiitto Unionin toimesta vuonna 2010 ja sen ansiosta 3000 varhaiskasvatuksen työntekijää on saanut koulutusta tasa-arvoisesta kasvatuksesta ja sukupuolisensitiivisyydestä. Hanke rahoittaa Opetushallitus. (Tasa-arvoinen varhaiskasvatus, i.a.-a) Varhaiskasvatuksen henkilökunnan koulutustarve tunnustetaan laajasti ja sen mahdollistamiseksi rahoitusta saadaan eri tahoilta.

Vaikka tutkimustieto on lisääntynyt, vanhemmat ja terveyden ja koulutuksen ammattilaiset eivät silti tiedä tarpeeksi seksuaalisesta kehityksestä. Murrosiässä fyysinen kyky aikuismaiseen seksuaalisuuden harjoittamiseen ja lisääntymiseen kehittyy aikaisemmin kuin kognitiivinen, saati emotionaalinen valmius siihen. Ennen etuotsalohkon täyttä kehittymistä ja sen myötä tunteiden säätelykykyjen vahvistumista puberteetti lisää aistikokemusten kokemisen halua. Aikaisessa murrosiässä halu itsenäistymiseen on suuri. Keskimurrosiässä, eli noin 15–17-vuotiaana, ystävien tärkeys korostuu ja seurustelu ja rakastuminen ovat yleisempää, vaikkakin suhteet ovat vielä lyhyitä ja tunteissa voi olla suurta vaihtelua. (Cacciatore ym., 2019, s. 319–338.)

4.2 Seksuaalikasvatuksen vaikutus nuoruuteen

Nuorisotyössä ammatillinen osaaminen korostuu, sillä nuoret voivat helposti havaita työntekijästä, mikäli hän ei hyväksy nuorta omana itsenään. Tasa-arvoisuuden tulee näkyä nuorisotyön arjessa siten, että jokainen nuori voi osallistua turvallisesti yhteisön toimintaan. Kun nuoristyöntekijä kohtaa nuoren, tulisi nuoren oman potentiaalinsa olla kiinnostuksen kohteena. Ihmisoikeuksien edistäminen ja toteuttaminen kuuluu nuorisotyönohjaajan työhön. Ihmisoikeuskasvatus on yksi

suomalaisen nuorisotyön lähtökohdista ja se on jo itsessään ihmisoikeus, sillä oikeus tietää omista oikeuksista kuuluu kaikille. (Ihmisoikeudet.net, i.a.)

Seksuaalikasvatuksen vaikutuksia tutkineen tutkimuksen (Somers & Eaves, 2002) mukaan oikein ajoitettu seksuaalikasvatus vaikuttaa positiivisesti kommunikointiin seksuaalisuudesta poikien keskuudessa. Vaikka seksuaalikasvatus on yhteydessä joihinkin käyttäytymismuotoihin, se ei ole yhteydessä aikaisempaan seksielämän aloittamiseen, vaan päinvastoin nuoret valitsevat muita aktiviteetteja sen tilalle. Varhaisen seksielämän aloituksen ehkäisy suojelee murrosikäisen kehitystä.

5 OPINNÄYTETÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET

Opinnäytetyömme tavoitteena oli luoda menetelmiä varhaiskasvatuksen ammattilaisten käyttöön käsitellen kehotunnekasvatusta ja puheeksi oton kortteja. Tarkoituksenamme oli luoda pedagoginen lasten ikätasoa vastaava kokonaisuus kehotunnekasvatuksesta 3–4-vuotiaille lapsille. Opinnäytetyössämme haluamme selkeästi tuoda esille, miten menetelmiä käytetään ja missä tilanteissa sekä miksi niitä kannattaa käyttää hyödyksi. Menetelmiä voi käyttää keskustelussa apuvälineenä lasten kanssa, jos kommunikaatio lapsen kanssa tuntuu haastavalta. Esimerkiksi tilanteissa, joissa lapsi ei ole entuudestaan tuttu, on kovin ujo tai jos kehotunnekasvatukseen liittyvät aihepiirit eivät ole vielä lapselle tulleet tutuksi. Tahdoimme luoda menetelmiä, joita on helppo käyttää niin isommassa ryhmässä kuin myös kahden kesken lapsen kanssa. Lisäksi menetelmiä voi käyttää apuna perheiden, kollegoiden tai muiden lapsen läheisten kanssa kommunikoidessa. Täten myös aikuisille menetelmät ja niiden käyttö tulevat tutuiksi.

Opinnäytetyöprosessin aikana tahdoimme testata ja kehittää menetelmiä, jotta ne toimisivat mahdollisimman hyvin eri tilanteissa sekä ympäristöissä. Tarkoituksemme oli myös kehittää niitä niin, että menetelmät ovat helppoja käyttää sekä

niiden muokkaaminen omiin tarpeisiin sopiviksi onnistuu ongelmitta. Tarkoituksena oli luoda Väestöliitolle puheeksi ottamisen korttien käyttämistä varten valmis pedagoginen menetelmäkokonaisuus, joka on helppo apuväline eri alojen ammattilaisille sekä tukee lasten kehitystä. Tavoite on, että korteissa käsiteltävät asiat eivät jää vieraksi ja näin lapsille siirtyy arkielämään tärkeitä tietoja ja taitoja.

6 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT JA YHTEISTYÖKUMPPANI

Opinnäytetyömme toteutettiin työelämäyhteistyössä Väestöliiton kanssa. Väestöliitossa yhteyshenkilöinä olivat Raisa Cacciatore ja Henriikka Kangaskoski, joka vaihtui Marina Wetzer-Karlssoniin tammikuussa 2024. Väestöliitto on järjestö, joka työskentelee ihmisoikeuksien, hyvinvoinnin ja ihmissuhteiden parantamisen puolesta. Sen perustehtäviin kuuluu kestävä väestönkehitys, monitahtoinen hyvinvointi, monimuotoisuus, yhdenvertaisuus ja syrjimättömyys sekä seksuaali- ja lisääntymisterveys ja -oikeudet. Väestöliiton tavoitteena ja unelmana on maailma, jonka asukkaat ovat hyvinvoivia ja löytävät toisensa sekä kokevat ihmissuhteita, jotka rikastuttavat elämää. Väestöliitolla luvataan työskennellä toivon, onnellisuuden ja ihmisoikeuksien puolesta. Heidän strategiset tavoitteensa muodostuvat neljästä eri ohjelmasta. Ne ovat kehityspoliittinen ohjelma, väestöpoliittinen ohjelma, turvallisen läheisyyden ohjelma ja Väestöliitto-yhteisön rakentamisen ohjelma. (Väestöliitto, i.a.-b.)

Kehitimme menetelmiä puheeksi ottamisen korteille päiväkodissa yhden opinnäytetyötiimimme jäsenen työskennellessä varhaiskasvatuksessa. Näin meidän oli mahdollista käyttää menetelmiä 3–4-vuotiaiden lasten päiväkotiryhmän arjessa pitämällä toimintatuokioita kehotunnekasvatuksesta. Tarkoituksena oli kokeilla puheeksi ottamisen kortteja lapsiryhmässä ja sen perusteella kehittää menetelmistä pedagoginen kokonaisuus puheeksi ottamisen korttien käyttöön.

7 KEHITTÄMISHANKKEEN PROSESSIN KUVAUS

7.1 Pedagogisen materiaalin kehittäminen

Opinnäytetyöprosessin alkaessa, kun pohdimme opinnäytetyön aihetta, päädyimme siihen, että haluamme tehdä opinnäytetyön seksuaalikasvatuksesta. Pohtiessamme miten saamme yhdistettyä varhaiskasvatuksen ja seksuaalikasvatuksen törmäsimme Väestöliiton sivuilla termiin kehotunnekasvatus. Tutustuttuamme aiheeseen enemmän päätimme, että haluamme tehdä opinnäytetyön kehotunnekasvatuksesta ja päätimme lähestyä Väestöliittoa siinä toivossa, että saisimme heistä opinnäytetyölle yhteistyökumppanin. Väestöliiton vastatessa myöntävästi pyyntöömme kävimme keväällä 2023 keskustelemassa aiheesta Väestöliiton toimistolla. Saimme sieltä samalla mukaamme Väestöliiton materiaaleja kehotunnekasvatuksesta sekä ehdotuksia opinnäytetyötä varten. Päätimme tehdä kehittämispainotteisen opinnäytetyön, jota varten olimme saaneet ehdotuksen suunnitella erilaisia käyttötapoja kehotunnekasvatukseen kehitetyille puheeksi ottamisen korteille. Pyyntö kyseiselle aiheelle pohjautui varhaiskasvattajilta nousseesta palautteesta, että kortteja on haasteellista käyttää arjessa ilman valmiita menetelmiä.

Loppukevään 2023 ja kesän 2023 pohdimme yhdessä, miten puheeksi ottamisen kortteja voisi käyttää ja perehdyimme aiheen teoreettiseen taustoitukseen. Etsimme tietoa Väestöliiton sivujen kautta ja kävimme läpi tutkimuksia, joita kehotunnekasvatuksesta on jo tehty. Tarkoituksenamme oli keksiä muutamia käyttötarkoituksia korteille syksyyn 2023 mennessä, sillä silloin pääsisimme testaamaan niitä yhteistyöpäiväkodissa. Kokoonnuimme keskustelemaan eri mahdollisuuksista käyttää kortteja ja sovelsimme aiempaa varhaiskasvatusalan kokemustamme kehittäessämme kokeiltavia menetelmiä. Suunnittelimme toimintatapoja korteille ja päätimme testata niitä lapsiryhmälle, jossa on 13 iältään 3–4-vuotiasta lasta. Lapsiryhmän toiminnan suunnittelun kannalta totesimme, että on järkevämpää suunnitella toimintatuokiokokonaisuus, jonka avulla lapset voisivat tutustua kehotunnekasvatukseen ja puheeksi ottamisen kortteihin.

Tarkoituksenamme oli luoda pedagoginen lasten ikätasoa vastaava kokonaisuus kehotunnekasvatuksesta 3–4-vuotiaille lapsille, jotta voisimme toiminnan ohella testata puheeksi ottamisen korteille kehittämiämme käyttötapoja. Lasten mielenkiinnon ylläpitämiseksi suunnittelimme toimintatuokioihin myös muuta kehotunnekasvatukseen liittyvää toimintaa ja tehtäviä. Toimintatuokioiden oheiseen toimintaan ja tehtäviin hyödynsimme jo olemassa olevaa materiaalia, kuten kehotunnekasvatukseen liittyvää musiikkia ja jo olemassa olevia kuvia kehonosista (Liite 2). Toimintatuokioiden pohjalta tarkoituksenamme oli kehittää valmis pedagoginen kokonaisuus, jossa olisi erilaisia käyttötapoja korteille. Käyttötapojen kehittämisessä käytimme apuna toimintatuokioiden pohjalta tekemiämme havain- toja ja lopullisen pedagogisen kokonaisuuden esittelemme tässä opinnäyte- työssä.

Loppusyksystä 2023 pidimme uuden palaverin Väestöliiton Raisa Cacciatoren ja Henriikka Kangaskosken kanssa ja varmistimme, että luomamme menetelmäkoelma vastaa heidän toiveitaan. He ehdottivat menetelmien jaottelua WHO:n seksuaalikasvatuksen standardien mukaisesti kahdeksaan eri osa-alueeseen. Kannustuksen ja lähdeaineistovinkkien lisäksi saimme selkeyden siitä, millaista lopullista muotoa opinnäytetyöllemme haemme. Lopputuotos on selkeä kirjallinen ohje korttien käytöstä eri menetelmin sisältäen manuaalin jokaiseen menetelmään.

7.2 Materiaalin pilotoiminen lapsiryhmässä

Saatuamme valmiiksi pedagogisen menetelmäkokonaisuuden testasimme menetelmiä varhaiskasvatuksessa työskentelyn ohessa. Aloitimme menetelmiin tutustumisen sillä, että tutustuimme ensin lapsiryhmän kanssa puheeksi ottamisen kortteihin. Lasten kokouksessa istuessamme piirissä lattialla, levitimme puheeksi ottamisen kortit piirin keskelle lattialle ja lapset saivat vapaasti katsella ja tutkia kortteja. Kun lapset olivat aikansa tutkineet kortteja, he saivat kysyä korteista mieleen tulevia kysymyksiä, joita kävimme yhdessä läpi. Keskustelimme myös yhdessä korttien kuvista ja kävimme läpi korttien aiheita, tässä vaiheessa kuitenkin vasta hyvin pintapuolisesti. (Liite 1.) Kun lapset olivat tutustuneet kortteihin ja

olimme saaneet selkeän kuvan siitä, mitkä aiheet ja kortit lapsia sillä hetkellä kiinnostivat, meidän oli helppo etsiä valmista materiaalia aiheisiin liittyen. Valmiin materiaalin kanssa hyödynsimme kehotunnekasvatuksen kahdeksaa aihealuetta, jotta saimme luotua valmiin tuokiomaisen kokonaisuuden korteista, ettei lapsille tulisi liikaa tietoa kerrallaan. Kävimme lasten kanssa yhdessä läpi kortteja useamman kerran lasten kokouksissa, mutta tässä kohtaa kasvattajana oli helppompaa ohjata keskustelua ja aihetta kehotunnekasvatuksen aihealueiden mukaisesti. Käytimme aina korttien lisäksi myös valmista materiaalia, jotta lasten mielenkiinto aiheessa pysyisi eikä kehotunnekasvatus pyörisi pelkästään keskustelun ympärillä. Kaikki käyttämämme valmis materiaali on jaettu kehotunnekasvatuksen aihealueisiin ja lueteltu liitteessä 2.

Kun kortit olivat lapsille jo tuttuja, aloimme käyttää niitä muissakin tarkoituksissa. Kehitimme korteista muistipelin, jota pelasimme usein lasten kanssa pienryhmissä siten, että välillä käytössä olivat kaikki puheeksi ottamisen kortit ja välillä vain sellaiset, jotka näyttivät kiinnostavan lapsia sillä hetkellä tai olivat muuten aiheensa vuoksi sillä hetkellä sopivia. Muistipelin avulla usein lapset osasivat yhdistää korttien kuvia arkisiin tilanteisiin ja kertoa esimerkiksi omista kokemuksistaan korttiin liittyen. Hyvänä esimerkkinä tästä toimii vessarauha –kortti. Lapsiryhmässämme oli ollut muutaman lapsen kanssa ongelmia vessarauhan, eli yksityisen tilan ja oman rauhan noudattamisen kanssa, joten muistipeliä pelatesamme saimme hyvän tilaisuuden keskustella vessarauhasta ja sen merkityksestä. Usein lasten kanssa keskustelu sujui paremmin, kun se oli tällä tavalla jonkin toiminnan tai leikin yhteydessä, kuten tässä tapauksessa muistipelin ohella. (Liite 3.)

Lapset myös usein käsittelivät leikeissään kehotunnekasvatuksen aiheita, joten aloimme käyttää puheeksi ottamisen kortteja myös erilaisten näytelmien ja satujen pohjana. Lapset saivat halutessaan esittää haluamansa kortin tilanteen muille lapsille, minkä jälkeen tilanteesta oli helppo käydä keskustelua lasten kanssa. Lapset myös pitivät tarinoiden kertomisesta toisilleen puheeksi ottamisen korttien aiheista, joten varasimme varta vasten tähän aikaan lasten kokouksista ja satuhetkistä. (Liite 4.)

7.3 Palaute ja itsearviointi, sekä niiden perusteella tehdyt muokkaukset materiaaliin

Saimme suullisesti paljon positiivista palautetta kehotunnekasvatustuokioistamme ja suunnittelemistamme menetelmistä. Palautteet koskivat kehotunnekasvatuksen tärkeyttä ja sitä, kuinka materiaaliemme avulla kehotunnekasvatus on helppo toteuttaa päiväkodin arjessa. Palautteen lisäksi myös muut yksikön varhaiskasvattajat ovat ottaneet menetelmiä, kuten esimerkiksi kehotunnekasvatus-muistipelin, käyttöön lasten kanssa. Lasten antaman palautteen perusteella olemme muokanneet menetelmiä samalla kun olemme suunnitelleet ja testanneet niitä. Lapset esimerkiksi pitivät, kun kehotunnekasvatustuokioissa oli mukana musiikkia, jonka tahdissa he saivat tanssia. Lasten palautteen perusteella lisäsimmekin kehotunnekasvatustuokioihin lisää musiikkia, jota kuuntelimme lasten kanssa usein, jotta kappaleet tulivat heille tutuksi. Lapset myös päiväkodin arjessa usein toivoivat, että voisimmeko kuunnella tiettyjä kappaleita uudelleen esimerkiksi lasten kokouksen lopussa tai iltapäivien satutuokioiden jälkeen. Lapsiryhmässä, jossa menetelmiä käytimme, on tällä hetkellä paljon lapsia, jotka ovat kiinnostuneita peleistä, joten myös tämä toimi inspiraation lähteenä kehotunnekasvatus-muistipelin kehittämiseksi. Muistipeli oli lapsista mieluisin ja lapset halusivat usein pelata muistipeliä keskenäänkin.

Mielestämme menetelmien keksiminen oli aluksi hieman hankalaa ja mielekkäiden menetelmien kehittäminen tuntui haasteelliselta. Käytimme paljon aikaa yhdessä pohtimiseen, korttien silmäilyyn ja avoimeen keskusteluun, jossa kaikki saivat esittää omia ideoitaan. Pikkuhiljaa menetelmiä alkoi kuitenkin syntyä ja kun pääsimme vauhtiin, ideoita alkoi tulla enemmänkin. Kaikkia ideoita emme kuitenkaan toteuttaneet, sillä yritimme pitää mielessä kohderyhmämme, eli 3–4-vuotiaat lapset ja heidän mielenkiinnonkohteensa. Pedagogisen toiminnan suunnittelussa on tärkeää huomioida lapsien toiveet ja toiminnan lapsilähtöisyys. Otimme suunnittelussa huomioon lasten toiveet ja sen millaista toimintaa lapset olivat pyytäneet sen jälkeen, kun olimme tutustuneet puheeksi ottamisen kortteihin keskustellen. Lasten toiveiden vuoksi päädyimmekin valitsemaan toimintaan mukaan loruja, musiikkia ja esimerkiksi värityskuvia. Värityskuvien avulla lapsille oli

helppo konkretisoida uimapuku -sääntöä ja lasten mielenkiinto pysyi paremmin yllä, kun aiheeseen sisältyi toimintaa.

8 PEDAGOGISEN MATERIAALIN ESITTELY

Työmme tarkoituksena oli luoda kehotunnekasvatuksen puheeksi ottamisen kortteihin käyttömenetelmiä varhaiskasvatuksen ammattilaisille. Menetelmien tavoitteena on helpottaa kehotunnekasvatusta ja puheeksi ottamisen korttien käyttöä päiväkodin päivittäisessä pedagogiikassa. Työssämme on neljä liitettä, joissa esitellään luomamme menetelmät ja ohjeistetaan niiden käyttöön varhaiskasvatuksen arjessa.

Liitteessä 1 (Tutustuminen puheeksi ottamisen kortteihin) esitellään matalan kynnyksen työskentely. Ensimmäinen menetelmä sisältää esivalmisteluiden lisäksi korttien valitsemista ja korttien aiheista keskustelua. Menetelmään on liitetty esimerkkikysymyksiä helpottamaan keskustelun aloittamista.

Liitteessä 2 (Puheeksi ottamisen kortteihin tutustuminen jo olemassa olevien materiaalien avulla) listataan materiaalit, joita kehotunnekasvatuksessa voi hyödyntää Väestöliiton puheeksi otton korttien lisäksi. Eri kategoriat helpottavat oikean materiaalin löytämisessä. Liitteeseen on koottu erilaisia kortteja, lauluja, loruja, kuvia, värityskuvia, opetusvideoita ja mielikuvamatkaharjoite.

Kehotunnekasvatusmuistipelissä (liite 3) neuvotaan miten käyttää puheeksi ottamisen kortteja muistipelinä. Kuvat ovat liitteessä valmiiksi muistipeliä varten rajattuna. Menetelmässä on myös ohjeistettu, miten pelin ohessa voidaan keskustella kunkin kortin aiheesta opetellen kehotunnekasvatuksen keskeisiä teemoja.

Tarinankerronta puheeksi ottamisen korteilla (liite 4) sisältää esimerkinäytelmän ja sen toteutuksen vaihe vaiheelta kerrottuna. Näytelmän yhdessä

harjoittelu on hauska tapa pitää kehotunnekasvatuksen teemoja esillä päivittäisessä pedagogiikassa. Näytelmän avulla on helppo lisätä lasten osallisuutta kehotunnekasvatuksen teemoja käsiteltäessä ja sen avulla saadaan toimintaan mukaan leikillisyyttä.

9 OPINNÄYTETYÖN EETTISYYTEEN JA LUOTETTAVUUTEEN LIITTYVÄT KYSYMYKSET

Lapsiin kohdistuva tutkimus voidaan jaotella kahteen osaan. Joko tutkija kohtaa kohteensa eli tässä tapauksessa lapset suoraan tai epäsuorasti. Suoralla kohtaamisella tarkoitetaan sitä, että tutkija on tutkimuskohteensa kanssa vuorovaikutuksessa ja tietoa kerätään lapsista itsestään. Kun tietoa kerätään dokumenttiaineistojen, rekisteritietojen ja tilastojen kautta, on kyseessä epäsuora tutkimus. Eettiset kysymykset, joita näihin tutkimustapoihin liittyy, ovat erilaisia. Kun suorassa tavassa korostuu lasten kohtaamisen ja hänen kanssaan työskentelyn etiikka, epäsuorassa mallissa puolestaan muun muassa lähdekriittisyys ja tapamiten aineistoja tulkitaan korostuvat, esimerkiksi mihin lapsista saadut tiedot suhteutetaan ja kenen näkemyksen pohjalta tietoja on kerätty. Myöskin tutkimuslupaa ja suostumusta koskevat asiat voivat alaikäisten kanssa toimiessa aiheuttaa haasteita. (Kallio, 2021, s.163.) Opinnäytetyötä tehdessämme heräsi kysymyksiä juuri siitä, mitä täytyy ottaa huomioon, kun puheeksi ottamisen kortteja käytetään ja lasten suhtautumista niihin arvioidaan. Tilanteessa täytyi ottaa huomioon niin lasten kohtaamisen etiikka kuin myös aineistojen tulkitsemiseen liittyvät eettiset kysymykset. Tilanne täytyi tehdä lapsille luontevaksi muun muassa leikkien tai yhteisten pelien avulla. Näin puheeksi ottamisen korttien käyttö oli luonnollisempaa. Oli myös tärkeää, että puheeksi ottamisen kortteihin liittyvää aiempaa tietoa käsiteltiin näkökulmasta, joka tukee korttien käytön menetelmien kehittämistä.

Lapsiin kohdistuvissa tutkimuksissa tai tiedon keruussa vanhemmat ovat suuressa roolissa, ja esiin nousee kysymyksiä, kenellä on eettinen vastuu. Missä asioissa huoltaja on pätevä arvioimaan tutkimuksen hyväksyttävyyttä omaan lapseensa nähden ja milloin huoltajan kannanotto on oikeutettu? Tiedonkeruuasetelmassa, jossa paneudutaan viranomaisdokumentteihin ja arvioihin herää kysymys onko vanhempi oikeutettu sanomaan, tehdäänkö hänen lapselleen oikeutta, kun häneen liittyviä tietoja arvioidaan ja käytetään jonkin päämäärän saavuttamiseksi. Eettisyys ja luotettavuus kulkevat käsi kädessä ja etenkin töissä, jossa tutkimuskohteita ovat lapset täytyy kiinnittää erityistä huomiota siihen, että käytetyt aineistot ja tutkimusmuodot ovat valideja. (Kallio, 2021, s. 175–178.) On tärkeää, että vanhemmat ja tutkimuksen tekijät ymmärtävät toisiaan ja että lapsille tilanne on mieluinen ja heidän yksityisyydensuojansa ei kärsi.

10 POHDINTA

10.1 Kirkon kasvatusta

Kirkko on alusta alkaen ollut kasvatuksellisessa roolissa ja sen tavoitteena on ollut tukea kaikenikäisten kasvatusta. Vuosien aikana kirkon varhaiskasvatuksessa on ollut erilaisia painotuksia ja vaihtelua siinä mikä koetaan milläkin hetkellä ajankohtaisimmaksi. Kirkon varhaiskasvatuksen tavoitteena on pysyä ajan hermolla ja kirkon työntekijöitä tulisi ottaa mukaan yhteistyöhön muiden tahojen varhaiskasvattajien kanssa. (Saarinen, 2013, s. 17.) Jotta kirkon varhaiskasvatusta voitaisiin kehittää sellaiseksi, että se pysyy aikansa mukana ja myös lasten seksuaalikasvatusta pääsee esille, olisi yhteistyö muun muassa päiväkotien ja Väestöliiton kanssa suotavaa. Onneksi seurakunnat ja päiväkodit ovat jo nyt laajalti yhteistyössä keskenään esimerkiksi erilaisten retkipäivien, konserttien tai joulu-kirkkojen muodossa. Yhteistyö merkitsee vuorovaikutusta, yhdessä suunnittelua sekä sopimista, joten siksi yhteistyötä toteutetaan kumppanuuden korit -menetelmän avulla. Tämä malli helpottaa niin työntekijöitä kuin vanhempia ymmärtämään

yhteistyön luonteen. Mallin avulla suunniteltu yhteistyö on selkeää, sillä siinä tulee ilmi, onko kyseessä uskonnollinen tilaisuus, yleissivistävä opetustilanne, perinteinen juhlatilaisuus vai kasvua sekä hyvinvointia tukeva opetustuokio. (Suomen ev.lut. kirkko, i.a.) Tilanteen ollessa selkeä on helpompi suunnitella muun muassa sitä, ketkä päiväkodin lapsista osallistuvat toimintaan ja kenelle tarjotaan vaihtoehtoista toimintaa. Hyvällä suunnitelulla voidaan välttää ulkopuolisuuden tunteita lasten kohdalla, jotka eivät osallistu tuokioon. Myöskään vanhemmille ei jää epäselväksi mitä lapset ovat päivän aikana tehneet.

Kirkon kasvatuksen linjausten pohjalta on luotu neljä kehittämissasiakirjaa. Niissä kuvataan tarkemmin kirkon kasvatuksen perusajatuksia ja malleja kussakin ikäryhmässä. Asiakirjat muodostavat yhteisen kokonaisuuden: lapset seurakuntalaisina, tytöt ja pojat seurakuntalaisina, nuoret seurakuntalaisina sekä aikuiset seurakuntalaisina. Täten kirkon kasvatusta muodostaa jatkumon varhaislapsuudesta aikuisuuteen. Kokonaisvaltaisen kasvun taustalla on kristillinen ihmiskäsitys. Sen mukaan ihminen on psykofyysissoosiaalinen kokonaisuus, joka tarvitsee tukea kaikilla osa-alueilla, sekä kaikki nämä ulottuvuudet ovat Jumalan luomia. (Saari-
nen, 2013, s. 19–21.) Kirkon erityinen rooli on tukea hengellistä kasvua, mutta kirkon kasvatusta on mukana kaikilla kasvun alueilla, ja niihin lukeutuu myös seksuaali- ja tunnekasvatusta. Seurakuntien ja päiväkotien yhteistyö ja sen suunnittelun tärkeys korostuu erityisesti tällaisen aiheen äärellä. Seksuaali- ja tunnekasvatusta on melko arka aihe, ja sen toteuttamiseen tarvitaan selkeät suuntaviivat ja välineet. Vaikka seurakuntien rooli ulottuu suurimmilta osin hengelliseen kasvuun, niin myös kirkon puolella oikeaoppiset ja selkeät toimintamallit ovat tärkeitä. Tätä tukee muun muassa hyvä kommunikaatio eri toimijoiden välillä. (Saari-
nen, 2013, s. 24–26.) Puheeksi ottamisen kortteja voitaisiin kirkon varhaiskasvatuksessa käyttää samoin kuin päiväkodeissa eli erilaisten pelien ja keskustelutuokioiden muodossa. Kortteja voi soveltaa mukaan esimerkiksi seurakunnan leiri- ja retkitoimintaan. Korttien käyttö esimerkiksi osana erilaisia rastiratoja olisi helppo keino tuoda aihetta kirkon toiminnan piiriin. Kehotunnekasvatusta on melko uusi käsite ja se, että kirkon kasvatusta pääsee siihen mukaan, vaatii työntekijöiltä riittävää osaamista ja tietoutta. Näin kehotunnekasvatusta voidaan kristillisessä ympäristössä toteuttaa parhaan mukaan.

10.2 Sukupuolen moninaisuus kirkossa

Kehotunnekasvatuksen puheeksi ottamisen korteille on tarvetta myös kirkon toiminnassa. Korteissa käsitellään esimerkiksi sukupuolia ja sukupuolen moninaisuutta, sekä sitä mitä kaikkea sukupuoleen liittyy. Kirkossa mielipiteet ja näkemykset jakautuvat laajasti. Jarmo Kokkosen (2016, s. 80) mukaan kaksinapainen sukupuolijakauma voidaan kokea pyhän kaltaisena asiana, josta poikkeaminen poistaa järjestyksen. Kirkkohallitus totesi lausunnossaan translain päivitystä koskien, että tasa-arvoa ja transihmisten asemaa edistämällä kirkko osoittaa kunnioitusta Jumalan luomistyötä kohtaan (Suomen ev.lut. kirkko, 2022). Kirkkohallitus on vastuussa kirkon hallinnon, talouden ja toiminnan hoitamisesta (Suomen ev.lut. kirkko, i.a.). Kirkon keskushallintoon kuuluvan toimielimen mukaan kirkon pitäisi edistää sukupuoleltaan moninaisten ihmisten asemaa kirkossa. Tuomalla puheeksi ottamisen kortit mukaan myös kirkossa tehtävään varhaiskasvatustyöhön, voidaan lisätä keskustelua sukupuolen moninaisuudesta. Korteista esimerkiksi sukupuoleen liittyvät säännöt, monenlaisuus ja monet tavat saada lapsi käsittelevät sukupuolen moninaisuutta varhaiskasvatusikäiselle oleellisesta näkökulmasta.

Kehotunnekasvatukselle on tarvetta kirkon kasvatustyössä, ja kasvattajien on tiedettävä lasten ja nuorten kehityksen vaiheista ja siitä, miten he kussakin vaiheessa voivat olla tukena. Kirkon työntekijä voi kohdatessaan lapsia esimerkiksi kerhotoiminnassa valita toimia kehotunnekasvattajana ja tukea lapsen kehoitsetunnon kehittymistä. Kommentit ja kehot voivat jäädä pitkäksi aikaa lapsen mieleen muistuttamaan häntä hänen ainutlaatuisuudestaan ja ihanuudestaan. (Tuominen, 2018, s. 148.) Kristillisyyden voi näkyä seksuaalikasvatuksessa voimavarana, mikäli kasvattaja osaa antaa lasten kysymyksille ja tunteille tilaa. Kristillinen kasvatustavoitteet tuo esille paljon samoja avainsanoja, kuin seksuaalikasvatustavoitteetkin. Armo, rakkaus ja syyllisyys liittyvät kiinteästi kumpaankin. (Tuominen, 2018, s. 162–163.) Kehotunnekasvatuksessa suuressa roolissa on kasvattajien suhtautuminen omaan kehoonsa. Kun työntekijä omalla esimerkillään näyttää lapsille, että puhuu kaikista kehoista ainoastaan kunnioittavasti, lapset oppivat arvostavan puhuttavan. Sukuelinten tutkiminen kuuluu lapsen kehitykseen ja tutustumalla omaan

kehoonsa kaikkien aistien avulla hän oppii itsestään. Lapsen häpäiseminen oman kehon koskettamisesta oli yleistä vielä noin viisikymmentä vuotta sitten. Nykyään kasvattajilla ovat apunaan psykologian sekä kasvatus- ja lääketieteen aloilta uudet tutkimukset, joiden valossa ymmärretään, että minäkuvan vahvistumiseksi lapsen on annettava tutustua omaan kehoonsa ja hänelle on opetettava oikeuksistaan omaan kehoonsa. (Tuominen, 2018, s. 148.)

10.3 Kehotunnekasvatuksen merkitys kirkon nuorisotyössä

Kehotunnekasvatuksen roolin kehittäminen myös kirkon piirissä on tärkeää, etenkin lasten tulevaisuutta ajatellen. Kun lapset oppivat jo varhain oman kehon itsemääräämisoikeudesta, toisten kunnioittamisesta ja tavoista kuinka reagoida itselle tuntemattomissa tilanteissa, nämä taidot säilyvät myös siirryttäessä nuoruuteen. Monista asioista voi tulla helpompia ymmärtää ja myöskin osallisuuden kokemus syventyy. Seurakuntatyössä lasten ja nuorten osallisuus on erityisen tärkeää ja siksi tätä on hyvä syventää. (Saarinen, 2013, s. 23–24.) Tämän vuoksi seurakuntien tulisikin pysyä mukana varhaiskasvatuksen kehityksessä. Nuoruus ja murrosikä on suurimmalle osalle ihmisistä vaikeaa ja hämmentävää aikaa, jolloin oma keho muuttuu ja mielenkiinnon kohteet muuttavat muotoaan. Tässä murrosvaiheessa moni nuori voi kokea epävarmuutta ja isoja ulkonäköpaineita. Seurakuntien nuorisotyössä on etenkin lähivuosina pyritty luomaan luottamuksen ilmapiiriä kirkon toiminnassa. Nuorisotyöstä on pyritty tekemään sellaista, että se luo nuorille turvallisen ja hyväksytyin olon muun muassa etsivän nuorisotyön tai erilaisten nuorten iltojen avulla. Nuorten kanssa pyritään keskustelemaan avoimesti heitä askarruttavista asioista, jotta he oppisivat siihen, että heidän tunteensa ja kokemuksensa ovat täysin normaaleja ja he eivät ole esimerkiksi ainoita, jotka kokevat ulkonäköpaineita. Jos tätä työtä toteutetaan jo lapsuudesta lähtien kehotunnekasvatuksen keinoin, voidaan mahdollistaa se, että nuoret oppivat tunnistamaan tunteitaan ja hyväksymään kehojen erilaisuuden sekä asettamaan omat rajansa.

Yhteenvedona voidaan todeta, että vahva yhteistyö muiden varhaiskasvattajien kanssa ja selkeät suuntaviivat seksuaali- ja tunnekasvatukseen ovat

avaintekijöitä kirkon varhaiskasvatuksen kehittämässä sekä siinä, että kirkon kasvatusta pysyy ajan hermolla ja tarjoaa lapsille vahvan perustan siirtyä nuoruuteen ja aikuisuuteen.

10.4 Opinnäytetyö prosessina

Opinnäytetyömme tekeminen on ollut pitkä prosessi ja sisältänyt monia vaiheita. Teorian kirjoittaminen ja kehittämämme menetelmien pilotoiminen lapsiryhmässä ja sen raportointi ovat olleet isoimmat työalueet. Päätimme jo heti opinnäytetyöprosessimme alkuvaiheessa, että haluamme panostaa opinnäytetyöhön ja tehdä huolellista työtä. Opinnäytetyö on kerryttänyt osaamistamme tutkitun tiedon keräämisestä, sen lukemisesta ja hyödyntämisestä opinnäytetyössämme, pitkäjänteisyydestä sekä ryhmässä työskentelystä. Nämä taidot ovat hyödyllisiä myös siirtyessämme työelämään sosiaalialalle. Ammatti-identiteettimme ovat kehittyneet työskentelyn aikana ja olemme havainneet, millaisia työskentelijöitä olemme ja mitkä ovat vahvuutemme. Olemme pystyneet hyödyntämään aiemmin hankkimaamme tietoa ja soveltamaan sitä tässä työssä. Pitkäaikainen työskentely kehotunnekasvatuksen puheeksi ottamisen korttien ja niille kehittämämme menetelmien parissa on opettanut meille paljon aiheen tärkeydestä. Ymmärryksemme aiheesta ja sen tutkimustiedosta ja toteutuksesta käytännössä on lisääntynyt merkittävästi.

LÄHTEET

- BZgA Federal Centre for Health Education. (2010.) *Maailman terveystajon (WHO) Euroopan aluetuimisto ja BZgA Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa*. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201205085324>
- Cacciatore, R. (2007a). *Seksuaalisuus on elämänvoima: Missä iässä seksuaalikasvatusta tarvitaan?* Teoksessa R. Cacciatore, *Huomenna pannaan pussauskoppiin: Opas vanhemmille. Eväitä tyttöinä ja poikana kasvamisen haasteisiin syntymästä murrosikään* (s. 41–43). WSOY.
- Cacciatore, R. (2007b). *Lapsi seksuaalisuuden poluilla: Lääkäreillekeistä pussauskoppiin*. Teoksessa R. Cacciatore, *Huomenna pannaan pussauskoppiin: Opas vanhemmille. Eväitä tyttöinä ja poikana kasvamisen haasteisiin syntymästä murrosikään* (s. 117–130). WSOY.
- Cacciatore, R., & Ingman-Friberg, S. (2016a). *Seksuaalikasvatus on hankala sana*. Teoksessa S. Ingman-Friberg & R. Cacciatore (toim.), *Keho on leikki: Avain luonnolliseen seksuaalikasvatukseen alle kouluikässä* (s. 82–86). Duodecim.
- Cacciatore, R., & Ingman-Friberg, S. (2016b). *Väestöliitossa tehty Laseke-tutkimus*. Teoksessa S. Ingman-Friberg & R. Cacciatore (toim.), *Keho on leikki: Avain luonnolliseen seksuaalikasvatukseen alle kouluikässä* (s. 32–40). Duodecim.
- Cacciatore, R., & Ingman-Friberg, S. (2016c). *Ammattilaisten ajatuksia lasten seksuaalikasvatuksesta*. Teoksessa S. Ingman-Friberg & R. Cacciatore (toim.), *Keho on leikki: Avain luonnolliseen seksuaalikasvatukseen alle kouluikässä* (s. 41–52). Duodecim.
- Cacciatore, R., Korteniemi-Poikela, E., & Kaltiala, R. (2019). The Steps of Sexuality – A Developmental, Emotion-Focused, Child-Centered Model of Sexual Development and Sexuality Education from Birth to Adulthood. *International Journal of Sexual Health*. 31(3), s. 319–338.

- Hanhivaara, A. (2010) Seksuaalikasvatuksen yhdeksän porrasta. Piirros. Teoksessa E. Korteniemi-Poikela & R. Cacciatore, *Portaita pitkin: Lapsen ja nuoren seksuaalisuuden kehittyminen. Opas vanhemmille*. WSOY.
- Ihmisoikeudet.net. (i.a.). *Mitä jokaisen nuoristyöntekijän pitäisi ymmärtää ihmisoikeuksista? Saatavilla 16.1.2024* <https://ihmisoikeudet.net/ihmisoikeuskasvatus/ihmisoikeudet-nuorisotyossa/mita-jokaisen-nuorisotyontekijan-pitaisi-ymmartaa-ihmisoikeuksista/>
- Kallio, K. (2021) Lasten ja nuorten epäsuoran kohtaamisen etiikka. Teoksessa Lagström, H., Pösö, T., Rutanen, N., & Vehkalahti, K. (Toim.) *Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka* (s.163–178). Nuorisotutkimusverkosto. https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/lasten_ja_nuorten_tutkimuksen_etiikka_web.pdf
- Kankkunen, H. & Takala, O. (2016). Varhaiskasvatus rinnalla kulkijana. Teoksessa S. Ingman-Friberg & R. Cacciatore (toim.), *Keho on leikki: Avain luonnolliseen seksuaalikasvatukseen alle kouluikässä* (s. 186–196). Duodecim.
- Karila, K. (2017) Mitä on varhaiskasvatuksen pedagogiikka? Teoksessa Lastentarhanopettajaliitto. *Nyt on pedagogiikan aika! Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri muuttuu*. <https://www.vol.fi/uploads/2018/10/31eded03-pedagoiikanaikajulkaisu-6.pdf>
- Kokkonen, J. (2016). *Sukupuoli ja yhteisöllisyys rippikoulun rituaaleissa*. Kirkon tutkimuskeskus.
- Korteniemi-Poikela, E. & Cacciatore, R. (2010). *Yhdeksän porrasta ja kolme kerrosta*. Teoksessa E. Korteniemi-Poikela & R. Cacciatore, *Portaita pitkin: Lapsen ja nuoren seksuaalisuuden kehittyminen. Opas vanhemmille*. (s. 15–22). WSOY.
- L 540/2018. Varhaiskasvatuslaki 13.7.2018/540. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2018/20180540>
- Lajunen, K., Andell, M., & Ylenius-Lehtonen, M. (2019). Tunne- ja turvataitoja lapsille. Tunne- ja turvataitokasvatuksen oppimateriaali. Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinninlaitos THL.

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/126027/Tunne-%20ja%20turvataitoja%20lapsille_WEB.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Opetushallitus. (2023.) *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022*.

https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2022_2.pdf

Pakanen, A. (2017) Varhaiskasvatuksen pedagogiikan vahvistamisen aika on juuri nyt! Teoksessa Lastentarhanopettajaliitto. *Nyt on pedagogiikan aika! Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri muuttuu*.

<https://www.vol.fi/uploads/2018/10/31eded03-pedagoiikanaikajulkaisu-6.pdf>

Saarinen, S. (2013). *Tää olis keskellä - Lapsi seurakunnan varhaiskasvatuksessa*. Seurakuntien lapsityön keskus ry

Seta. (i.a.). *Sateenkaaritieto: Ammatilaisille. Varhaiskasvatus*. Saatavilla 28.1.2024 <https://seta.fi/sateenkaaritieto/ammattilaisille/opetus-ala/varhaiskasvatus/>

Sinisaari-Eskelinen, M., Jouhki, M., Tervo, P., & Väisälä, L., (2016). Työkaluja seksuaalisuuden puheeksi ottamiseen: Plissitistä Betteriin. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti*, (53), 286–293. <https://journal.fi/sla/article/view/59673/20723>

Somers, C., & Eaves, M. (2002). Is earlier sex education harmful? An analysis of the timing of school-based sex education and adolescent sexual behaviours. *Research in education*, 67(1), 23-32. <https://doi-org.lib-proxy.tuni.fi/10.7227/RIE.67.3>

Suomen ev.lut. Kirkko, (i.a.). *Kumppanuuden korit*. Saatavilla 10.11.2023 <https://evl.fi/plus/seurakuntaelama/kasvatus/varhaiskasvatus/yhteydet-yhteiskunnan-varhaiskasvatukseen/kumppanuuden-korit/>

Suomen ev.lut. kirkko, (i.a.). *Kirkkohallitus*. Saatavilla 20.11.2023 <https://evl.fi/tietoa-meista/kirkon-organisaatio/paatoksenteko-kirkossa/kirkkohallitus/>

Suomen ev.lut. kirkko. (24.11.22). *Translaki*. <https://evl.fi/uutishuone/pinnallanyt/translaki/>

Talentia. (18.06.2021). *Varhaiskasvatuksen henkilöstölle on annettava kehotuksenkasvatuksesta täydennyskoulutusta työajalla*. (Väestöliiton,

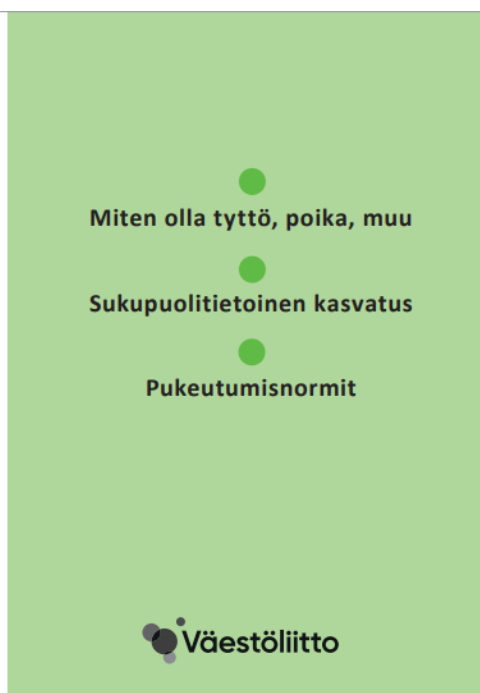
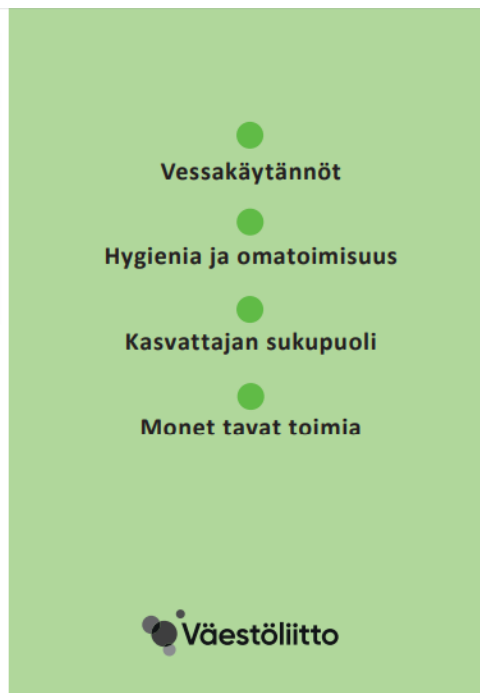
- Talentian ja yhteistyökumppaneiden kannanotto 18.6.2021)
<https://www.talentia.fi/uutiset/varhaiskasvatuksen-henkilostolle-on-annettava-kehotunnekasvatuksesta-taydennyskoulutusta-tyoajalla/>
- Tasa-arvoinen varhaiskasvatus (i.a-a). *Hankkeesta*. Saatavilla 3.1.2024
<https://tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/hankkeesta/>
- Tasa-arvoinen varhaiskasvatus. (i.a-b). *Leikki ja vertaisryhmätoiminta: Tunne- ja turvataidot*. Saatavilla 28.1.2024 <https://tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/aiheet/leikki-ja-vertaisryhmatoiminta/tunne-ja-turvataidot/>
- Tuominen, M. (2018). Miten kasvattaa seksuaalisesti hyväitsetuntoinen lapsi ja nuori. Teoksessa H. Pruuki, (toim.), *Kaunis ihminen, sukupuolisuuden ja seksuaalisuuden kohtaaminen seurakunnissa* (s. 147–167). Kirjapaja.
- Väestöliitto. (i.a.-b). *Väestöliitto*. Saatavilla 6.11.2023 <https://www.vaestoliitto.fi/vaestoliitto/>
- Väestöliitto. (9.10.2019). *Lasten seksuaalikasvatus osaksi päivittäistä varhaiskasvatusta*. Vetoamus. <https://www.vaestoliitto.fi/uploads/2020/12/812beba6-lasten-seksuaalikasvatus-osaksi-paivittaista-varhaiskasvatusta.pdf>
- Väestöliitto. (i.a.-a) *Lasten kehotunnekasvatus*. <https://www.vaestoliitto.fi/ammattilaiset/lasten-kehotunnekasvatus/>
- Väestöliitto. (i.a.-c). *Seksuaalikasvatus*. Saatavilla 6.11.2023 <https://www.vaestoliitto.fi/seksuaalisuus/seksuaalikasvatus/#:~:text=Seksuaalikasvatuksen%20tavoitteena%20on%20hyv%C3%A4%20seksuaaliterveys,mahdollisuuden%20pohtia%20sukupuolia%20ja%20seksuaalisuuksia>
- Väestöliitto. (i.a.-d). *Puheeksi ottamisen kortit. Ohjaajan opas*. Saatavilla 18.11.2023 https://www.vaestoliitto.fi/ajankohtaista/puheeksi-ottamisen-kortit-ammattilaisille/?gclid=Cj0KCQiAmNeqBhD4ARIsADsYfTfdFQDv_Qe5dnzwLhtYHhsXQ_unJAwvPxafJ-WdmfoiczpSDkWHFmYaAtEsEALw_wcB
- Väestöliitto. (i.a.-e). *Lasten kehotunnekasvatus. Ohjaavat asiakirjat ja tutkimukset*. Saatavilla 26.1.2024 <https://www.vaestoliitto.fi/ammattilaiset/lasten-kehotunnekasvatus/mita-on-kehotunnekasvatus/ohjaavat-asiakirjat/>

- Väestöliitto. (i.a.-f). *Lasten kehotunnekasvatus. Normit ja oikeudet. Lasten seksuaalioikeudet*. Saatavilla 28.1.2024 <https://www.vaestoliitto.fi/ammatillaiset/lasten-kehotunnekasvatus/normit-ja-oikeudet/>
- Venesmäki, E. (14.9.2020). Kehotunnekasvatus antaa lapsille valmiudet asettaa omat rajansa. *Maailman kuvalehti*. <https://maailmankuvalehti.fi/2020/4/pitkat/kehotunnekasvatus-antaa-lapsille-valmiudet-asettaa-omat-rajansa/>

LIITE 1. Tutustuminen puheeksi ottamisen kortteihin

Tutustuminen puheeksi ottamisen kortteihin

1. Tässä menetelmässä voit käyttää kaikkia puheeksi ottamisen kortteja (21kpl) tai vain osaa niistä. Voit esimerkiksi valita kortit sen mukaan mitkä ovat ajankohtaisia aiheita arjessa tai mikä lapsia sillä hetkellä kiinnostaa.
 2. Tulosta kortit ja leikkaa sekä halutessasi päällystä tai laminoi ne.
 3. Levitä kortit kuvapuoli ylöspäin esimerkiksi pöydälle tai lattialle niin, että ne ovat lasten nähtävillä. Anna lapsille hetki aikaa tutkia kortteja.
 4. Pyydä lapsia vuorotellen valitsemaan omasta mielestään kiinnostava kortti ja esittelemään se muille.
 5. Tämän jälkeen voitte keskustella miksi juuri tämä kortti kiinnostaa. Voitte käydä yhdessä keskustelua siitä mitä kortissa tapahtuu ja halutessaan lapset voivat esittää kysymyksiä korteista ja niiden aiheista.
 6. Tämän jälkeen pyydä lasta palauttamaan kortti muiden korttien joukkoon ja vuoro siirtyy seuraavalle lapselle.
- VINKKI: Voit myös itse etukäteen valita kortit, joista keskustellaan sekä valmiita kysymyksiä kortteihin liittyen. Tarkoituksena on opettaa lapsille kehotunnekasvatuksen aiheita korttien avulla. Esimerkki kysymyksiä, joilla avata keskustelua: Mitä kortin kuvassa tapahtuu, Miltä kortin henkilöstä/henkilöistä tuntuu, Mitä ajatuksia kortin kuva herättää sinussa, Oletko itse ollut samanlaisessa tilanteessa kuin kuvan henkilö/henkilöt ja mitä tahtoisit tietää kortista?

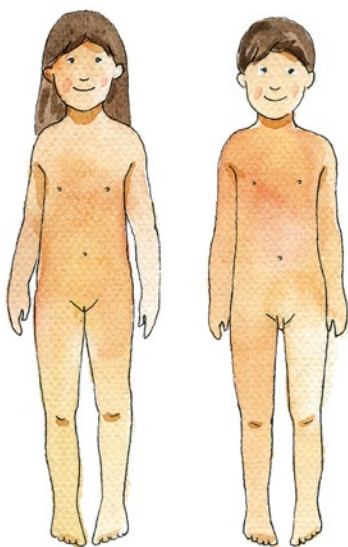
Vessarauha

●
Lasten oikeus yksityisyyteen

●
Vessajonon stressi

●
Joskus vessassa käyminen
on hankalaa

●
Väestöliitto

Kehon eri osat

●
Nimet kehon joka paikalle

●
Oma ja toisten arvokas keho

●
Oikeus riisuutua suojassa

●
Väestöliitto

Miten ihastumista saa ilmaista?

Rakastuminen vanhempaan
tai kaveriin

Missä ihastuminen tuntuu

Vastarakkaus

Idolirakkaus

 Väestöliitto

Monenlaisuus

Lasten roolileikit

Sukupuolen moninaisuus

Jokainen on erityinen

 Väestöliitto

Rajojen kunnioittaminen

●
Leikkitaidot

●
Lasten kunnioittava
kohtaaminen ja kosketus

●
Miten toimia
hankalassa tilanteessa

● Väestöliitto

Monet tavat saada lapsi

●
Lisäntyminen

●
Yhdyntä

●
Lahjasiemenet

●
Adoptio

●
Sijaisperhe

● Väestöliitto

Saako kakasta puhua

Missä kakasta, pissasta,
pepusta voi puhua

Lasten lupa puhua
sukuelimistä ja eritteistä

Asialliset sopivat sanat

Kirosanat ovat eri asia

Väestöliitto

Lupa kysyä

Myönteinen asenne lasten
uteliaisuuteen

Oikeus saada ikään sopiva
vastaus

Lasten näkökulman
arvostaminen

Väestöliitto

Oikeus sanoa ei

●
Kunnioita lasten toiveita

●
Lapset saavat määrätä
kosketuksesta

●
Opeta lapsille ei

● Väestöliitto

Sopivuussäännöt

●
Miten opettaa lapsille
sopivuussääntöjä

●
Kasvata ilman häpeää

●
Yhdessä sovitut säännöt

● Väestöliitto

Perheeseen syntyy vauva

●
Raskaus
●
Syntymä
●
Imetys

● Väestöliitto

Monenlaiset perheet

●
Keitä perheeseen kuuluu
●
Jokaisella on omanlainen
perhe
●
Kaikki perheet ovat
yhtä arvokkaita

● Väestöliitto

Lapset ja media

Aikuinen yhdessä lasten kanssa

Turvallisesti netissä

Ikäraajat

Aikuisen median käyttö

Väestöliitto

Ystävyys

Kaveritaidot

Tunteet

Leikitään aikuisten asioita

Ystävien saaminen

Väestöliitto

Kehon tutkiminen

Lapset tutustuvat omaan kehoonsa

Lapset nauttivat ja ovat ylpeitä kehostaan

Kehosta saa lohtua ja turvaa

Omassa rauhassa

Väestöliitto

Lasten uteliaisuus

Suhtautuminen monenlaisiin kehoihin

Kehot kiinnostavat lapsia

Alastomuus

Vertailu

Väestöliitto

Aikuinen lohduttajana

●
Lasten tunteiden huomaaminen
ja arvostaminen

●
Myötätunto

●
Läheisyys ja kosketus lohduttaa

● Väestöliitto

Tyttöjen sukuelinten silpominen

●
Tyttö on hyvä sellaisenaan

●
Silpominen on terveydelle
haitallista

●
Silpominen on rikos

● Väestöliitto

Mistä haluat jutella

Valitse joku oma aihe

Joku muu aihe

LIITE 2. Puheeksi ottamisen kortteihin tutustuminen jo olemassa olevien materiaalien avulla

Puheeksi ottamisen kortteihin tutustuminen jo olemassa olevien materiaalien avulla

Puheeksi ottamisen kortteihin ja niiden aihealueisiin voi tutustua myös jo olemassa olevia materiaaleja hyödyntäen. Tässä liitteessä olemme luetelleet materiaalit, joita hyödynsimme menetelmien suunnittelussa ja puheeksi ottamisen korttien käytössä. Materiaalit on jaettu kehotunnekasvatuksen aihealueiden mukaan, jotta niistä voi helposti valita materiaalia aihealueeseen tutustumista varten.

Keho ja kehitys

1. Kehonosien nimeäminen ja niiden käyttötarkoitusten miettiminen. Avuksi voi käyttää Viitottu Rakkaus –sivuston [kehonosa kortteja](#).
2. Kehonosien opettelun ohessa voi yhdessä kuunnella ja tanssia Fröbelin Palikat - Jumppalaulun tahdissa.
3. Mimmit – Olen ihana -kappale on myös aiheeseen sopiva.
4. Papunetistä löytyy myös hyviä [loruja](#) kehon hahmottamista varten.

Tunteet

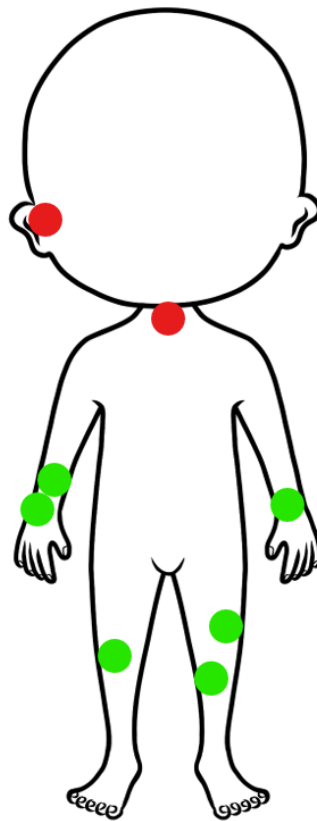
1. Tunteita voi opetella erilaisten tunnekorttien avulla. Esimerkiksi Viitottu Rakkaus –sivustolla on kehotunnekasvatusta varten kehitetyt [kehotunne -kortit](#).
2. Lauluja tunteista:
 - Kielinuppu - Miltä tuntuu nallesta?
 - Mielenterveysseura – Tunnelaulu
 - Hertan maailma – Mua suututtaa

Läheisyys, hyväolo ja itsetunto

1. Lasten kanssa voi keskustella millainen kosketus tuntuu hyvältä ja millainen ei. Tämän voi toteuttaa myös niin, että lapset saavat laittaa erilaisia merkkejä piirrettyyn tai tulostettuun kehoon. Lapset voivat laittaa vihreitä merkkejä kehon niihin kohtiin missä kosketus tuntuu hyvältä ja punaisia niihin missä se ei tunnu hyvältä.

Esimerkkinä Viitottu Rakkaus –sivuston paperinukke malli:

väritettävä sukupuoleton

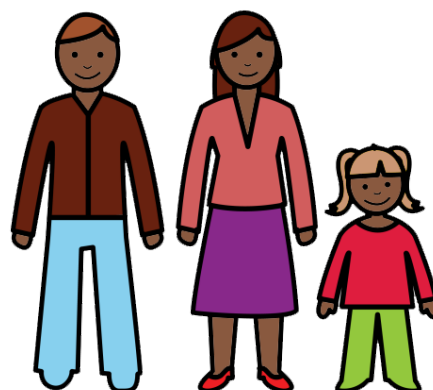
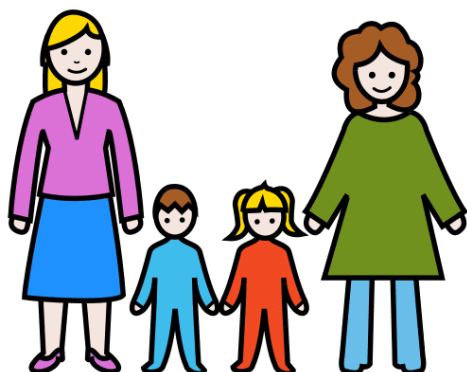
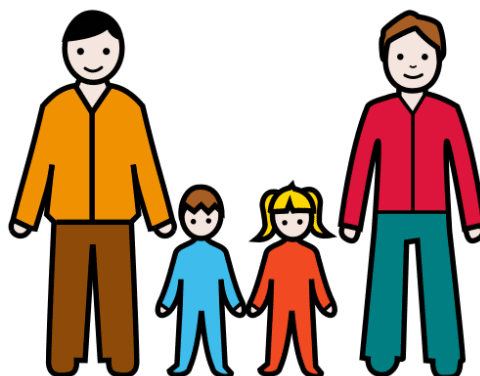
© viitotturakkaus.fi / Mari Mattsson

2. Kappaleita tähän aiheeseen:
 - Loiskis – Kaikki laulaa tavallaan
 - Mimi ja Kuku – Olipa kerran prinsessa

Ympäristö ja muut ihmiset

1. Lapset voivat aihetta käsitellessä piirtää kuvat omista perheistään.
2. Lasten kanssa voi käydä keskustelua siitä, millaisia perheitä on olemassa ja aloittaa tämän kysymällä lapsilta mitä perhe merkitsee ja keitä

perheeseen kuuluu. Tässä voi ohessa käyttää papunetin kuvia erilaisista perheistä. Tässä muutamia esimerkki kuvia. Kuvat on etsitty papunetin [kuvatyökalulla](#) hakusanalla perhe.

3. Kappaleita aiheesta:

- Kielinuput – Perhe on hieno juttu
- Hertan maailma – Fiksut muksut
- Mielenterveysseura – Turvallisin mielin
- Mimmit - Perhesamba

Hyvinvointi ja terveys

1. Uimapuku -säännön opettelu Pikku Kakkosen paperinukkejen avulla. [Paperinukke 1](#) & [Paperinukke 2](#)
2. Uimapuku -sääntöä voi myös lasten kanssa harjoitella värityskuvien avulla. Keho värityskuvaan lasten on tarkoitus värittää punaisella ne alueet, mihin muut eivät saa koskea ja vihreällä ne alueet, johon muut saavat koskea. Tässä tehtävässä voi hyödyntää esimerkiksi Viitottu Rakkaus -sivuston paperinukkeja. Esimerkkejä kuvista alla.

tyttö 1

© viitotturakkaus.fi / Mari Mattsson

poika 2

© viitotturakkaus.fi / Mari Mattsson

3. Tässä kohtaa on hyvä opetella kolmen kohdan sääntö, miten toimia, jos aikuisen toiminta epäilyttää tai tuntuu epämiellyttävältä. Kolmen kohdan sääntöön kuuluu:
 - Sano Ei
 - Lähde pois tilanteesta
 - Kerro asiasta turvalliselle ja luotettavalle aikuiselle

Kolmen kohdan säännön opetteluun voi käyttää keskustelun lisäksi myös Yle Areenasta löytyvää Pikku Kakkosen [opetusvideota](#) ja [toimintatuokio-ohjetta](#).

4. Hyvinvointi ja terveys aihealueeseen kuuluu myös hygienia-asiat, joten silloin voidaan harjoitella yhdessä tapaa käsien pesuun.

5. Kappaleita aiheesta:

- Kielinuppu – Taidan olla kipeä
- Kielinuppu – Pestään puhtaaksi
- Mimmit feat. Akuliina – Muista pestä kädet
- Mimi ja Kuku – Tarja-tohtorin terveystunti

Lisääntyminen

1. Tähän aiheeseen liittyen Väestöliiton materiaaleissa on hyvä harjoite, jota käytimme osana puheeksi ottamisen kortteja. Harjoite on nimeltään mielikuvamatka ihmisen syntymään.

Mielikuvamatka ihmisen syntymään (Väestöliitto)

- Tavoite: Harjoite voi avata keskustelun elämänkaaresta ja siitä, että kaikki ovat aluksi pieniä ja avuttomia. Päästään keskustelemaan myös perheen, läheisten, läheisyyden, koskettamisen, hoivan, turvan ja kiintymyssuhteiden merkityksestä.
- Tarvikkeet: Rauhallinen tila, rentouttavaa musiikkia halutessaan, kesto 5 min.
- Lähde: Keho on leikki – avain luonnolliseen seksuaalikasvatukseen alle kouluiässä. Cacciatore & Ingman-Friberg (toim.) Kaisa-Maria Poikela.
- Ohjeet:
 - Rauhallinen tila, johon osallistujat asettuvat kukin haluamaansa kohtaan.
 - Voi makoilla tai istua.
 - Silmät tulee laittaa kiinni.
 - Opettaja laittaa ehkä rauhallista musiikkia taustalle, pimentää tilan, tms. joka tapauksessa tekee tilasta rauhallisen ja hiljaisen.
 - Jokainen harjoitteen vetäjä voi muotoilla matkan kertomisen, miten itse parhaaksi näkee. Tärkeää on antaa aikaa, jotta jokaiselle osallistujalle muodostuu jonkinlainen mielikuva kustakin vaiheesta. Voi vaikkapa laskea jokaisen viivan kohdalla hitaasti mielessään viiteen ennen kuin jatkaa.

Pimeys - olet äitisi vatsassa - saat itsellesi varpaat ja sormet ja varpaankynnet ja sormien kynnet - saat vatsan ja selän - saat pippelin tai pimpin - saat silmät ja ripset ja kulmakarvat - saat ehkä jopa tukkaa - kasvat isommaksi ja potkit äitiäsi sisältä päin - sinulle tulee pakottava tarve pyrkiä ulos - tunnet valoa ja kylmää - ympärilläsi on kamalan kirkasta, niin että häikäisee ja palelet - pääset lämpimään syliin ja se helpottaa - olet maailmassa ja tunnet ympärilläsi tutut rakastavat ihmiset - sinua kosketetaan ja suukotetaan ja olet onnellinen.

- Harjoitteen lopuksi opettaja pyytää kaikkia avaamaan silmänsä rauhallisesti ja harjoitteen jälkeen voidaan käydä keskustelua siitä, miltä tuntui, mitä ajatuksia heräsi.
2. Kappaleita aiheesta:
- Pentti Rasinkangas – Meidän uusi vauva
 - Nukketeatteri Sampo – Sinä pikkuinen

Normit ja tavat

1. Aihealuetta käsitellessä voidaan lasten kanssa keskustella mitä ovat hyvät tavat ja millaisia sanoja kuuluu hyviin tapoihin, kuten kiitos, ole hyvä ja anteeksi.
2. Aiheeseen liittyviä kappaleita:
 - Siina & Taikaradio – Hyvät tavat
 - Ipanapa – Lasten huoneen kapina
 - Ipanapa – Kuningas Ei
 - Kielinuppu – Hienoja sanoja on paljon

Oikeudet

1. Tässä aihealueessa hyödynsimme Väestöliiton materiaaleista löytämämme julistetta, jossa käydään läpi lasten seksuaalioikeuksia.

SEKSUAALIOIKEUDET LAPSILLE

ovat aikuisten vastuulla!

Edistä lasten tervettä ja turvallista kasvua ja kehitystä omanlaisiksi ihmisiksi.

Tarjota lapsille ikä- ja kehitystasoon sopivaa, oikeaa tietoa suunnitelmallisesti. Tutustu tutkimusperustaisiin suosituksiin.

Edistä lasten seksuaalista turvallisuutta kaikilla mahdollisilla toiminnan tasoilla.

Suojaa lasten ikätasoisista seksuaalista kehitystä, luonnollisuutta ja viattomuutta.

Ohjaa kunnioittavasti lasten ikätasoisista uteliaisuutta seksuaalisuutta ja kehoa kohtaan.

Opetta lapsia kunnioittamaan omaa ja toisten kehoja sekä ei-sanaa.

Suojaa ja vahvista lasten ehjää kehonkuvaa ja kehoitsetuntoa.

Opetta lapsille tasa-arvon, yhdenvertaisuuden, yksilöllisyyden ja monenlaisuuden arvostusta.

 Väestöliitto

3. Tämän aiheen käsittelyyn löysimme avuksi myös alle liittämämme Väestöliiton kokoaman materiaalin lapsen seksuaalioikeuksista, joka oli jaoteltu ikävuosittain. Tässä materiaalissa oli käytetty lähteenä tässä opinnäytetyössäkin käsiteltyjä WHO:n seksuaalikasvatuksen standardeja.

Lapsen seksuaalioikeudet

- Tärkein lapsen seksuaalinen oikeus on saada kehittyä omassa tahdissa ja häiritsemättä, tuettuna ja suojattuna omanlaiseen seksuaalisuuteen. Se tarkoittaa, että tunnetaan seksuaalisuuden moninaisuus.
- Jokaisella on oikeus kokea olevansa sellaisenaan hyvä ja arvokas. Seksuaalista häirintää ja kaltoinkohtelua on ehkäistävä ja lujasti estettävä. Ja lapselle on taattava oikeus olla omalla tavallaan tutkiva, leikkivä ja sosiaalinen.

Jokaisella lapsella on oikeus

- Saada iänmukaista tietoa esim. seksuaalisuudesta ja kysymyksiinsä oikeita vastauksia
- Omaan kehoon ja oikeus osallistua päätöksentekoon
- Turvalliseen riittävään huoltoon, hoivaan ja vanhemmuuteen
- Saada lämpimiä, turvallisia ja pysyviä ihmissuhteita sekä paljon välittävää kosketusta
- Kysyä mitä tahansa, saada arvostavia vastauksia ja tulla kuulluksi omilla keinoillaan
- Saada yksityisyyttä ja omaa rauhaa myös vessa- ja pukeutumisrauhaa
- Leikkiä iänmukaisia leikkejä ja tutkia omaa kehoaan
- Olla omanlainen, yksilöllinen, erilainen kuin kukaan muu tai vanhempien unelmat
- Saada arvostusta omalle sukupuolelleen ja kokemukselleen sukupuolestaan
- Elää lapsiystävällisessä, pornovapaassa ympäristössä
- Kysyä mediassa näkemistään asioista ja saada mediakasvatusta
- Suojella itseään ja tulla suojelluksi, oppia turvataidot
- Olla suojattu niin, ettei joudu mukaan ikätasoa vastaamattomaan toimintaan
- Saada viettää aikaa ikätovereiden kanssa, jotta voi leikkiä, tutkia, oppia, kokea erilaisuutta ja samanlaisuutta ja oppia taitoja
- Rakentaa kaverisuhteensa ilman leimoja kuten romantisoimista
- Saada apua aikuisilta erityisesti häirintä- ja kiusaamistilanteissa
- Tulla suojatuksi seksuaaliselta hyväksikäytöltä ja loukkauksilta
- Saada ikään ja yksilölliseen tarpeeseen sopivia yhteiskuntapalveluja
- Tietää seksuaalioikeutensa

Lähteet:

Raisa Cacciatore; Huomenna pannaan pussauskoppiin, Eväitä tyttöä ja poikana kasvamisen haasteisiin syntymästä murrosikään, WSOY 2007, 320-321.

Väestöliitto: Seksuaalioikeudet. Väestötietosarja 29. Helsinki 2019.

0–4-vuotiaan lapsen seksuaalioikeudet (WHO:n standardien mukaan):

Lapselle on kerrottava

- oikeudesta saada turvaa ja suojelua
- siitä, että aikuisilla on velvollisuus huolehtia lasten turvallisuudesta
- oikeudesta esittää kysymyksiä seksuaalisuudesta
- oikeudesta tutkiskella sukupuoli-identiteettiä
- oikeudesta tutustua alastomuuteen ja omaan kehoon, oikeudesta olla utelias

Lapsi on opetettava

- sanomaan ”kyllä” ja ”ei”
- kehittämään viestintätaitoja
- ilmaisemaan tarpeita ja toiveita
- erottamaan ”hyvät” ja ”pahat” salaisuudet toisistaan

Lasta on autettava

- tiedostamaan omat oikeutensa, mikä johtaa itseluottamukseen
- omaksumaan asenne ”minun kehoni kuuluu minulle”
- tuntemaan, että hän voi vaikuttaa päätöksiin ja omiin asioihinsa

4–6-vuotiaan lapsen seksuaalioikeudet (WHO:n standardien mukaan):

Lapsi on opetettava

- esittämään kysymyksiä
- kääntymään ongelmatilanteissa jonkun luotettavan henkilön puoleen
- ilmaisemaan tarpeita ja toiveita

Lapselle on kerrottava

- hyväksikäytöstä; jotkut ihmiset eivät ole hyviä – he esittävät kilttejä, mutta voivat olla väkivaltaisia
- oikeuksistaan (myös oikeudesta saada tietoa ja oikeudesta saada suojelua)
- siitä, että aikuisilla on velvollisuus huolehtia lasten turvallisuudesta

Lasta on autettava

- omaksumaan asenne ”Minun kehoni kuuluu minulle”
- tiedostamaan oikeutensa

Lähde: Seksuaalikasvatuksen standardit. 2010, Maailman terveysjärjestön (WHO) Euroopan aluetoimisto ja BZgA. Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa. Helsinki: THL (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos), 39,42.

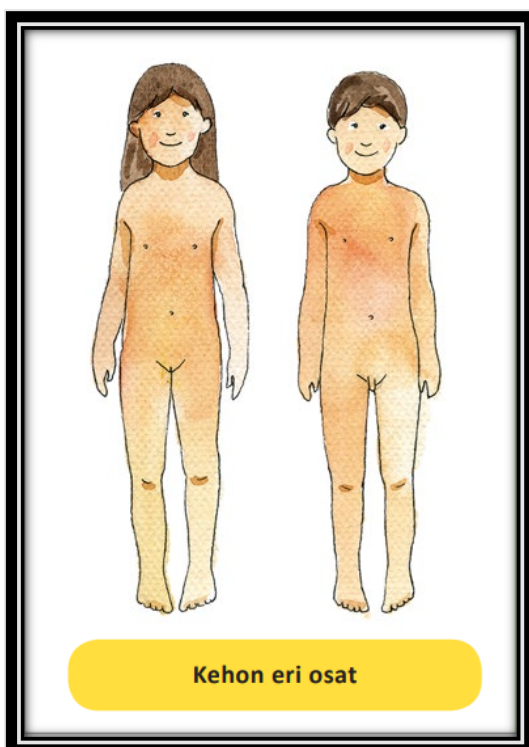
4. Kappaleita aiheesta:

- Lapsenoikeudet – Lapsella on oikeus
- Plan International Suomi – Nyt kuuntele mua

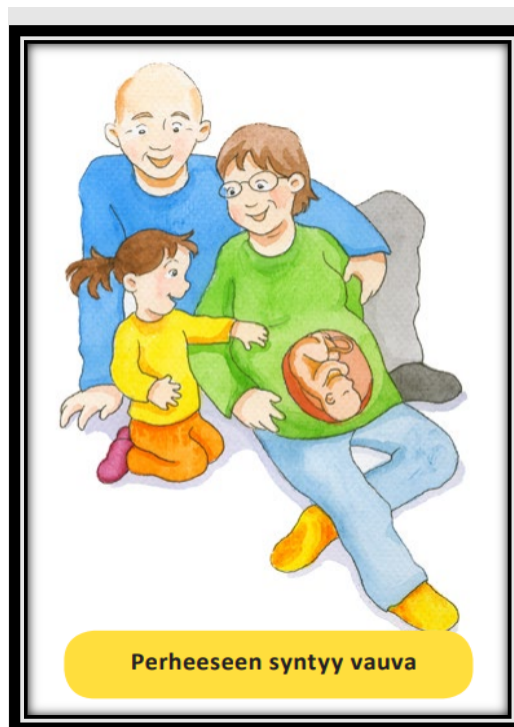
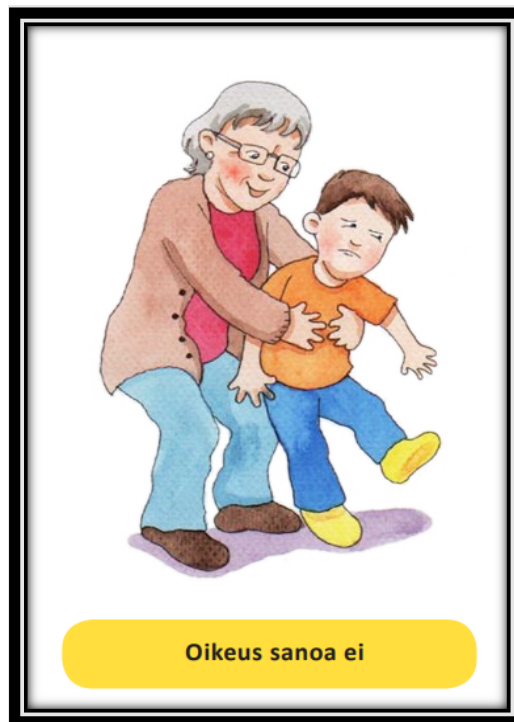
LIITE 3. Kehotunnekasvatus muistipeli

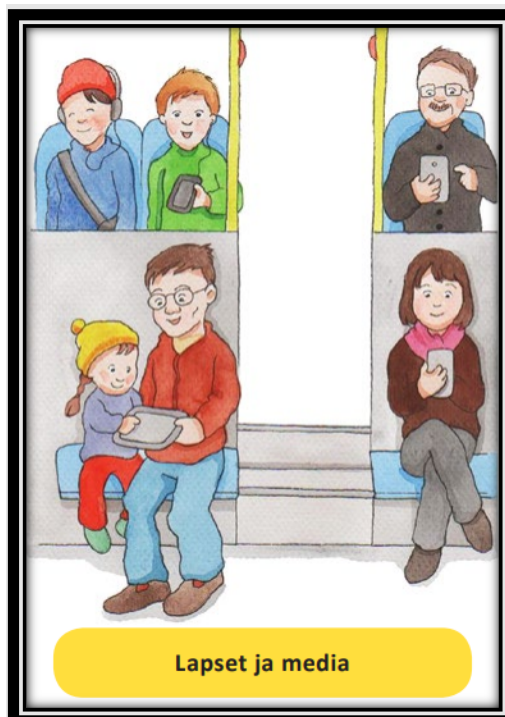
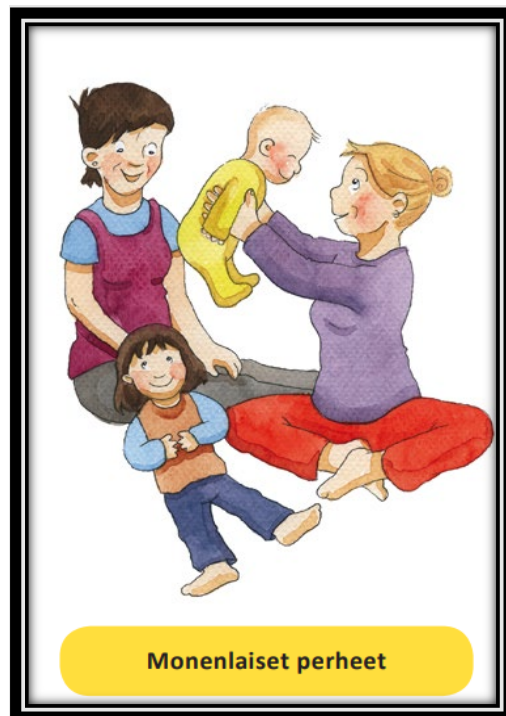
Kehotunnekasvatusmuistipeli

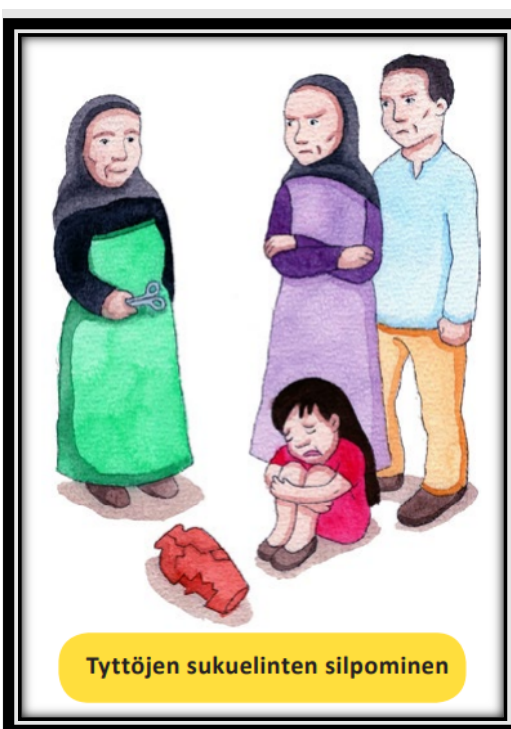
1. Tulosta kaksi kappaletta alla olevia puheeksi ottamisen korteista tehtyjä muistipelikortteja ja leikkaa kortit ääriviivoja pitkin irti toisistaan.
2. Suosittelemme laminoimaan tai päällystämään kortit, jotta ne kestävät paremmin käyttöä.
3. Kehotunnekasvatuskortteja voi käyttää muistipelin tapaan siten, että joko pelissä on mukana kaikki kortit (42 kpl) tai vain osa korteista.
4. Aseta kortit kuvapuoli alaspäin.
5. Pelin tehtävänä on perinteisesti muistipelin tapaan kääntää vuorotellen kaksi korttia ja tarkoituksena on löytää parit. Jos käännetyt kortit eivät ole keskenään pari, käännä kortit takaisin kuvapuoli alaspäin ja vuoro siirtyy seuraavalle pelaajalle. Jos käännetyt kortit ovat pari keskenään saa sama pelaaja jatkaa vuoroaan niin kauan, kunnes hän kääntää kaksi erilaista korttia.
6. Kun pelaaja löytää parin voidaan tämän jälkeen keskustella yhdessä korttien kuvasta ja esittää kysymyksiä korttiin liittyen. Lapselta voi esimerkiksi kysyä millaisia ajatuksia kortin kuva herättää tai mihin hän kiinnittää huomionsa kortin kuvassa. Näin voidaan helposti keskustella lapsen kanssa kehotunnekasvatukseen liittyvistä asioista hauskan yhteisen tekemisen muodossa pelin ohella.

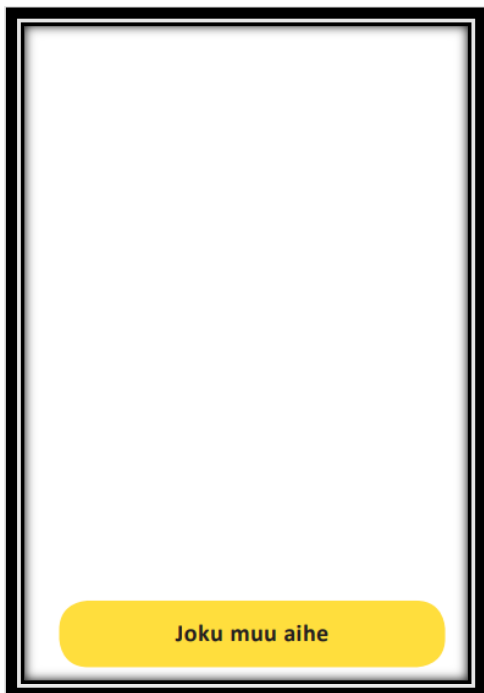

LIITE 4. Sadut ja näytelmät puheeksi ottamisen korttien avulla

Tarinankerronta puheeksi ottamisen korteilla

Kun kortit ovat jo lapsille tuttuja ja korttien tilanteita on käyty yhdessä lasten kanssa läpi, voidaan kortteja käyttää satujen ja näytelmien tekoon. Halukkaat lapset voivat valita itselleen mielekkäimmän kortin, jonka tilanteen haluavat tarinan muodossa näytellä tai kertoa. Aikuinen voi avustaa lasta/lapsia luomaan korttien tilanteeseen sopivan näytelmän tai sadun, jonka lapset voivat halutessaan esittää muulle lapsiryhmälle. Tämän avulla voidaan oppia tuntemaan tilanteita, joissa kehotunnekasvatuksen avulla opitut asiat tulevat ilmi arkielämässä. Tämä auttaa myös lapsia käyttäytymään oikein tilanteissa, jotka saattavat olla heille ennestään tuntemattomia. Näiden tuokioiden avulla lapsille voidaan opettaa muun muassa, kuinka oman kehon itsemääräämisoikeus toteutuu, ja kuinka sanoa ei. Tuokioiden avulla lapsi voi myös kehittää empatiakykyään ja oppia samaistumaan eri tilanteisiin.

Esimerkinäytelmä ja sen toteutus:

Tässä esimerkkitarinassa/näytelmässä on käytetty pohjana "rajojen kunnioittaminen" -korttia ja sen tavoitteena on opetella kaveritaitoja ja kunnioittamaan muiden ihmisten rajoja. Esimerkkitarinaa voi käyttää mallina siihen, kuinka kortteja voidaan lasten kanssa käyttää näytelmien muodossa. Näytelmiä kannattaa muokata lapsiryhmien mukaan, jotta ne vastaavat kyseisen ryhmän tarpeita ja ovat toteutettavissa.

1. Riippuen lapsimäärästä valitaan vapaaehtoisia lapsia näytelmää varten.
2. Halukkaille lapsille käydään läpi mikä on näytelmä ja kuinka siinä toimitaan. Lapsille kerrotaan näytelmän tarina, jonka jälkeen heille jaetaan roolit. Tässä esimerkissä rooleja on kolme.

3. Ohjaajan avustuksella lapset pääsevät hetkeksi harjoittelemaan näytelmän kulkua. Esimerkinäytelmän vuorosanoja ja hahmojen nimiä voi muokata sopivammiksi halutessaan. Riippuen lapsien määrästä muut lapset voivat odotellessa keskustella muista korteista tai luoda omia lyhyitä näytelmiä samasta kortista tai valita ohjaajan kanssa jonkin muun kortin.
4. Näytelmän esittämisen jälkeen yleisöltä voidaan kysyä korttiin liittyviä kysymyksiä kuten, miten itse toimisit tässä tilanteessa, millainen olo näytelmästä jäi tai toimivatko näytelmän hahmot sinusta oikein? Näin lapset pääsevät konkreettisesti näkemään mitä kortilla esimerkiksi voidaan tarkoittaa ja kertomaan omia ajatuksiaan siitä.

Kohtaus 1: Leikki alkaa

- (Maija ja Liisa istuvat yhdessä lattialla päiväkodin leikkitilassa. Heillä on erilaisia leluja ympärillään, ja he ovat iloisia.)
- Maija: (innokkaasti) "Hei, Liisa! Leikitäänkö yhdessä?"
- Liisa: "Joo, mitä leikkiä?"
- Maija: "Mä haluaisin leikkiä autoilla!"
- Liisa: "Minä en oikein. Mä tahtoisin pelata muistipeliä."
- (Erimielisyyksiä syntyy, kun he eivät pääse yksimielisyyteen siitä, mitä leikkiä leikitään.)
- Maija: (tiukasti) "Jos et leiki autoilla, en tahdo olla sun ystävä enää!"
- Liisa: (hämmentyneenä) "Mutta mä en halua leikkiä yksin..."
- (Liisa suostuu leikkiin, mutta tilanne pahenee, kun Maija haluaa Liisan auton itselleen.)

Kohtaus 2: Liisan reaktio

- Liisa: (itkuisena) "Maija, sä et voi ottaa mun lelua! En muutenkaan halua leikkiä tätä!"
- (Liisa juoksee pois ja etsii päiväkodin ohjaajan.)

Kohtaus 3: Ohjaajan puuttuminen

- (Ohjaaja menee Liisan kanssa Maijan luo.)
- Ohjaaja: "Mikä täällä on hätänä?"
- (Ohjaaja kysyy Liisalta ja Maijalta tilanteesta ja istuu sitten alas heidän kanssaan.)
- Ohjaaja: (ystävällisesti) "Liisa, kerrohan mitä tapahtui. Miltä sinusta tuntuu?"
- Liisa: (itkien) "Maija sanoi, ettei hän ole enää mun ystävä, jos en anna sen lelua tai leiki niin kuin se haluaa."
- Ohjaaja: (kääntyy Maijan puoleen) "Miksi sanoit niin, Maija?"

- Maija: "Liisa ei halunnut leikkiä mun leikkiä."
- Ohjaaja: "On hyvä, että sinulla on mieluisa leikki, mutta meidän täytyy myös oppia kunnioittamaan toisten leikkivalintoja ja leikkimään siten että kenelläkään ei tule paha mieli."

Kohtaus 4: Ratkaisu yhdessä

- (Ohjaaja kertoo, miksi on tärkeää kuunnella kavereita ja kunnioittaa heidän toiveitaan. Maija selittää, että häntä harmitti, ja ohjaaja auttaa yhteisen ratkaisun löytämisessä.)
- Ohjaaja: "Kaikki saavat valita, mitä he haluavat leikkiä. Voimmeko yhdessä keksiä leikin, josta kaikki tykkäävät?"
- Maija: "Joo, voimme!"
- (Ohjaaja auttaa heitä löytämään yhteisen leikin, josta molemmat tulevat tyytyväisiksi)

Kohtaus 5: Opetus

- Ohjaaja: "Nyt voimme leikkiä yhdessä ja osaamme kuunnella toisiamme. Leikkiminen on parasta silloin, kun kunnioitamme toisiamme, siten kaikki tuntevat olonsa hyväksi."
- Maija: "Mä olen pahoillani, Liisa."
- Liisa: "Mäkin olen pahoillani. Mutta nyt me voimme olla ystäviä ja leikkiä yhdessä."
- (Näytelmä päättyy iloisiin leikkeihin, kun Maija ja Liisa oppivat uusia asioita kaveritaidoista ja toisten kuuntelemisesta.)